Hymnologiske Meddelelser

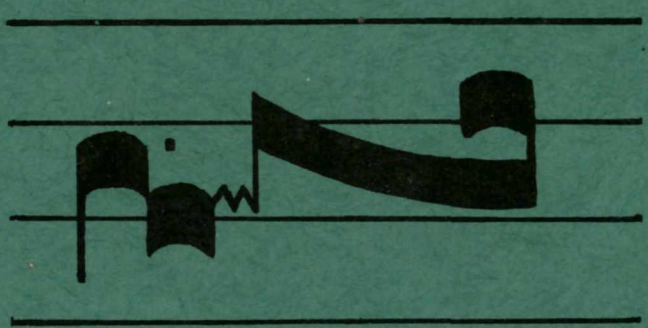

udgivet af Salmehistorisk Selskab

13. årg. 1984 nr. 4

Hymnologiske Meddelelser

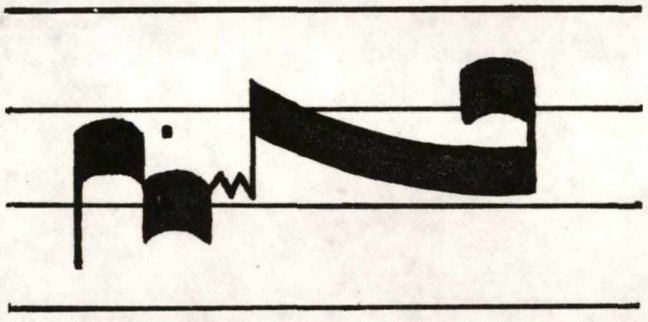

udgivet af Salmehistorisk Selskab

13. årg. 1984 nr. 4

VEJ KAN BANES OVER BJERG OG GENNEM FJELD

3.søndag i advent

Indgangslæsning, Esajas 40,1-8.

1.

Vej kan banes over bjerg
og gennem fjeld,
vej kan bæres over dyb,
hvor strømme tordner,
vej kan føres gennem
dødjord og morads,
vej kan findes, hvor det
sidste mørke sortner.

2.

Vej kan brydes gennem sne
og vinteris,
vej kan bringe liv og
blomstring til det øde,
vej kan gi' det brudte
sammenhæng på ny,
vej kan binde håb til
gry og morgenrøde.

3.

Vej skal banes i det
ødelagte land,
som vort hovmod og vor
skyld så dybt har mærket,
vej skal banes for et
ord, det samme ord,
som i tidens morgen
skabte skaberværket.

4.

Vej skal banes i vor
troløshed og trods,
og til det fik sidst
Johannes Døber stemme,
harmen over os, og
himlens hårde dom
lod han nådeløst vor
tabte slægt fornemme.

5.

Banet hos os er en
højvej for vor Gud,
og i tidens fylde skal
en frelser fødes:
han er ordet, hvori
Gud gør alting nyt,
han er lyset, hvori
jord og himmel mødes!

6.

Vej skal banes gennem
død og mørke her,
over dyb og gennem
egne, dømte, øde,
liv skal blomstre, frugt
skal bæres ved Guds søn,
som fra død står op
i påskemorgenrøde.

Jørgen Michaelsen

Ovenstående tekst er hentet fra Jørgen Michaelsens "Indgang i kirkeåret. Salmer og digte fra advent til faste", Eget forlag, Øster Alling præstegård 1984. Der henvises til anmeldelse i dette nr. side 238.

SIN BY OG SLÆGT FORLOD HAN

1.
Sin by og slægt forlod han
alene gik han ud
i ødemarkens stilhed
for selv at møde Gud.

2.
Og fyrre lange dage
og nætter mødte han
kun himlens høje stjerner
og ørkensol og sand.

3.
Han så Guds fravær stråle
fra stjernetåger ned,
han målte sine dage
med sandets evighed.

4.
Han så hvor hastigt blæsten
udsletter vore spor,
han så de store spørgsmål
forvitre ord for ord.

5.
Da gennemlyste angsten
den mand der søgte Gud,
da rørte evigheden
direkte ved hans hud.

6.
Og endelig forstod han
at Gud er kærlighed
at frelsen er de andre
i åbenhed og fred.

7.
Han ser at vi er bundne
af angst og had og trods
og at vort liv forkrøbler
når ingen elsker os.

8.
Og når han deler brødet
med os får vi den fred
og værdighed tilbage
som Gud har skabt os med.

Lars Busk Sørensen

KRISTUS HAR LÆRT OS AT LIVET ER EVIGT

1.
Kristus har lært os
at livet er evigt
og Gud er de levendes Gud.
Ingen skal bøje
hans brødre til jorden
med dødsangst og stenhårde bud.

2.
Kærligheds-manden
har sat os i frihed
som mennesker hver på vort sted.
Selv tog han skylden
og sejrede over
den angst der gør livet fortræd.

3.
Gudsriget vokser
i dag hos de svage
som græsset umærkeligt gror.
De der vil magten
og volden i verden
skal miste den arvede jord.

4.
Kristus har lært os
at livet er evigt
og Gud er de levendes Gud.
Jorden er stedet
hvor menneskesønnen
har levet Guds kærlighed ud.

Lars Busk Sørensen

EN HAR LEVET KÆRLIGHEDEN

1.
En har levet kærligheden
her på menneskenes jord
åben imod andres verden
selvforglemt som græsset gror.

2.
En har elsket menneskene
uden krav og forbehold
kun besluttet på at frelse
os fra selviskhed og vold.

3.
Som et fyrretræ med ynde
trodser blæst og bygevejr
vendte han sit men´skeansigt
bort fra vores rå begær.

4.
Tillidsfuldt som vinterrugen
vandt han livet ved at dø
og forløste kærlighedens
milliarder blanke frø.

5.
Skæbneangsten tog han fra os,
skyldens dæmon drev han ud,
sine mindste brødre gav han
borgerret hos livets Gud.

6.
Daglig kommer han nu til os
hvor vi samles angste, små
for at bede Gud om nåde
for den jord vi lever på.

Lars Busk Sørensen

MARIAS LOVSANG

Luk 1,(39) 46-56.

Mel.: Nu blomstertiden kommer

1.

Mit sind er fuldt af glæde
og bristefyldt med sang,
som dråber, spændt af væde,
i vårens smelteklang.
Du gav mig, Gud, at være
og ånde i din fred
og skjult ved hjertet bære
i kim din kærlighed.

2.

Selv ufødt liv må sitre
i undren ved dit ord
og kuldens front forvitre
til duglet slør om jord.
Du høster hovmods stjerner
som støv i forårsvind.
Nu svulmer glædeskærner
og spirer i mit sind.

3.

O Gud, din vælde spænder
sit hvælv om verdens bred;
dog læger dine hænder
vor angst med nænsomhed.
Du huler trygheds rede
om hver forrevet sjæl,
mens mismods visne lede
blir skygger bag din hæl.

4.

Du tog os, Gud, ved hånden
i fremmedhedens egn
og bragte guddomsånden
så nær som lys og regn:
En håndfuld barn, der runder
sig blødt bag krop og hud
i troens blomsterunder:
at du er barn - og Gud.

Lisbeth Smedegaard Andersen

Ovenstående tekst er hentet fra Lisbeth Smedegaard Andersens nyeste digtsamling "Vinterlys og tjørneblomst. Salmer", Poul Kristensens Forlag 1984. Samlingen vil blive anmeldt i et kommende nummer.

MIT HJERTES KNÆ

HYLDEST TIL KINGO PÅ HANS 350-ÅRS DAG (FOREDRAG PÅ ODENSE UNIVERSITET)

VED LEIF LUDWIG ALBERTSEN

Når nogen mindes 35o år efter sin fødsel, kan vedkommende nok med nogen ret betegnes som udødelig. Lad derfor denne hyldest til Kingo stå under overskriften udødelighed. Den berører Kingos udødelighed i fire henseender.

Først skal talen være om den store stilkunstner, den prægtige digter i dansk litteratur, som kun blev glemt af dem, der manglede sans for det storladne, vor barokke lyriker, som i det 2o. århundrede er steget højere og højere i de litterært dannede læseres agtelse.

Dernæst skal Kingos delvis parallelle skæbne i danske salmebøger berøres, en udødelighed, der ikke har spurgt efter kunstens autonomi, men efter dens anvendelighed, nemlig som salmer i dansk kristen sammenhæng.

For det tredie vil der ske en henvisning til en tredie form for udødelighed, den, der ligger i, at digteren inspirerer efterfølgere, ikke blot epigoner, men også overvindere.

Endelig for det fjerde skal der mindes om et måske endnu ikke tilstrækkelig udforsket, men tilsyneladende spændende område, Kingos liv i den oppositionelle kirkelighed, navnlig hos de stærke jyder. Det, jeg vil nå frem til, er at stille spørgsmålstegn ved den almindelig anerkendte og tilsyneladende selvfølgelige modsætning mellem på den ene side gammeldags streng ortodoksi (til hvilken man henregner Kingo) og på den anden side den søde omvendelsespietisme fra Brorson og frem til Missionen. Kingo synes at repræsentere begge dele, vore dages fundamentalister gør det på en anden

vis også; bogstavtro og total egocentricitet eller - om man vil - spontaneitet smelter atter og atter aldeles sammen. At Kingo opviser fundamentalistiske træk og havde berøringer med den engelske vækkelse, har man været opmærksom på [1]. Dette aspekt skal være Kingos fjerde udødelighed.

Den femte, den egentlige, den, han hele tiden sang om og forhåbentlig har opnået, thi han attrådede den så inderligt, denne femte udødelighed falder det uden for denne fremstillings rammer at gå ind på. Den kræver en digters ord og ikke blot det, for Kingos måde at fremstille gudsforholdet er rundt omkring mange hjørner, ikke djærv som Grundtvigs, men tværtimod tanketung helt over i det abstruse. Kingo bærer på en verden af, hvad gennemsnitsborgeren af i dag ville kalde sindssygt ævl, og tillader sig i den forbindelse ikke bare at være ufolkelig, men - hvilket er langt mere spændende - hinsides den gode smag, som Ingemann aldrig overskred og Grundtvig faktisk næsten aldrig. Man jævnføre f.eks. følgende fra det fjerde aftensuk [2]:

Fald du derfor ned at bøje,
O min sjæl, dit hjertes knæ,
Løft din troes våde øje
Op til Jesum, livsens træ!

Jeg tænker ikke på metaforikken, men på dens effekter i anden og tredie potens, som katakreser: Jesus som et træ, det er stadig alright, måske også troen som et grædende øje. Men hvor sidder knæet på et hjerte, og notabene er det ikke engang menneskets hjerte, der er tale om, men sjælens hjerte: fald .. ned at bøje, o min sjæl, dit hjertes knæ .. Det er noget af denne så at sige surrealistiske og i dag overmåde fascinerende verden, Kingos første udødelighed, hans udødelighed som forfatter af dansk læselyrik handler om. Af grunde, som det måske er overflødigt at komme ind på [3], vil denne og de følgende udødeligheder tage deres udgangspunkt i det værk, som Kingo vel kulminerede med, nemlig Sjungekorets to dele i deres endelige form. At man navnlig i særlig hedensk-filologiske kredse stedse fremhæver, at Kingo også har skrevet verdslige digte, herunder et om en tyr og et (*Nævetud*), hvor der er en hund, der pisser op ad et højalter, sker for at understrege, at Kingo ikke var bornert. Men det er han heller ikke i sine salmer, som han trods alt har gjort mest ud af og er forblevet mest berømt for. Hvis man vil søge personen Kingo bag poe-

ten, er den åndelige digtning vel også nok så givtig som den verdslige. Men om man må søge sligt, er - som man vil vide - et spørgsmål i dag.

Første udødelighed: den store danske digter og stilist.
Vi lærer i dag i skolen, at barokpoesi ikke rummer megen autobiografi. Som reaktion på den forrige generations søgen efter eksistensen bag ethvert udsagn var dette dogme vigtigt [4]. Og naturligvis passer det, at det er lettere at føre alle H.C. Andersens eventyrligheder tilbage til private problemer end f.eks. at slå fast udfra Kingos værker, at han var gift tre gange uden at få børn. Dette betyder imidlertid ikke, at vi hos Kingo færdes på et ophøjet plan uden nedblik i den typiske alt-for-menneskelige biografiske betragtning. Kingo svælger ikke blot i mandens syndefulde levned, men erkender næsten freudiansk, at allerede vuggen og suttetrangen var, hvad han kalder syndige (19o). Plastisk og bekendt er stedet, hvor han anfører (255), at børn er glade ved at røre sig, men at han selv havde svært ved at flytte fødderne, når han var på vej til skole. Omvendt taler han imidlertid ofte (f. eks. 314) om sine børn, skønt de jo ikke fandtes. I sin første bordsang (244) synger han om kone og børn eller i en speciel alternativstrofe i deres navn, som Gud ikke har velsignet med børn. Det er altså den etablerede, virile og modne kristne mand, der synger, og han er ikke individet Kingo, men nok en afgrænset menneske-type, der ser sig selv som centrum og næppe ænser kvinder, børn, tyende, zigeunere osv., kort sagt den klassiske mandschauvenist. I så henseende er Kingo nok lidt af en selvbiograf.

Men vi vil gå efter ikke manden, men værket. Ligesom det er trivielt at forklare Mozarts brug af mol med, at han havde økonomiske sorger, må vi også ved Kingo se på, hvilken personlighed selve værket giver udtryk for uafhængig af privat tandpine.

Kingo er jo det overraskende sprogs mand, dels allerede udfra sin egen tid, dels udfra vor, der med en reaktion, der er betinget af det, man kalder now-meaning, smiler på steder, der ikke tilsigtede smil, fordi vi i dag opfatter det barokke som barokt.

Ikke blot introducerer Kingo gloser af metriske grunde som forkortelsesformen *følesløs* (176, senere grebet op af Baggesen mange steder), men han benytter også ord som *skeje* (255) eller *gry* (23o), der krævede kommentar af enten Kingo selv eller i senere udgaver og først i dag er blevet selvfølgelig forståelige.

Langt mere overraskende for vor tids læser og ham vel som regel særlig kære med deres karakter af sprudlende ad-hoc-dannelser er imidlertid Kingos mange komposita, om hvilke Erik og Ea Dal så rammende bemærker [5], at også ganske almindelige og velkendte komposita bliver gjort vægtige i detaljen ved hjælp af overflødige bindestreger. Maneren blev stående hos danske psalmister og er også velkendt af læsere af tyske eksistentialister; den er let gennemskuelig. Men usvækket stråler til gengæld skældsordene selv såsom *lystedynd, lystemad, lysteham* (198, 2o3, jf. 213), *klynkestemme* (381) eller det vakre verbum at *gulpegræde* (199). Ikke blot støder Kingo i basunen, men han gør det om jeg så må sige med begge ender, han viger ikke tilbage for en Abraham a Santa Claras populismer.

Vi må naturligvis skelne mellem Kingos originale gnistrende sprogvid og så det kun tilsyneladende nye og overraskende, der har rod i ikke mindst Gamle Testamente, men tildels også Ny, herunder Apokalypsen. Alligevel kan man sige, at salmedigteren jo selv lægger sine accenter. Kingo taler hyppigere om *Jerusalem*, end man gør det i det 19. århundrede, og ikke alle salmedigtere er så ivrige som Kingo efter at referere til Esaias 52,5 *vi have fået lægedom ved hans sår* sammenholdt med Højsangen 2,14 *Min due, som er i klippens revner*. Herfra stammer al denne efterhånden mere og mere avanceret erotiske tale om at skjule sig i Jesu sår subs. vunder (f.eks. 321, 38o). Det gør Brorson og iøvrigt sågar Grundtvig jo også sidenhen, men Kingo går videre endnu. Han udmaler f. eks. *Kristi menigheds blodsprængte sal* (366) i sin gendigtning af Davids slet ikke bloddryppende nr. 1o2. Eller bringer denne opfordring til sjælen: *Stryg blodet af dit bælte* (195). Mennesket skal samtidig gerne blive en slags karklud:

O læg mit demanthjert' i blød
I Jesu blod og i hans død,
Vrid det og bøj det i din hånd
Ved din den gode Helligånd

hedder det i andet aftensuk (321), og dette opbud af grelle katakreser skal huskes med, når man måske bliver for fristet til på andre steder at tage Kingos metaforer for at være nationalhygge: *Himlens hal og høj* (86). Det er ikke nye dele af naturen, Kingo ønsker at erobre, men han ønsker at udnytte alle sprogets kræfter uden at tabuisere nogen.

Man kunne nu spørge, om denne måde at skrive på er speciel for

Kingo og ikke i princippet genfindes overalt i barokken fra Arrebo over Sehested og frem. Svaret er, at det gør den netop ikke. Den almindelige barokdigter opretholder et vist decorum ved brugen af sine retoriske virkemidler, idet han nemlig føjer sine tekster ind på en bestemt plads i et afstemt genrehierarki alt efter deres værdighed og placering i det verdslige samfund. Ene salmen står uden for denne klassisk betingede smagsskala, i det øjeblik nemlig, hvor salmedigteren dualistisk skelner mellem det, der kan frelses, og det (jordiske), der er dømt til undergang, og som altsammen i virkeligheden er et amorft materiale uden specielle værdi-hierarkiseringer. Dette giver en ganske anderledes løssluppen dans mellem stilniveauerne, end en verdslig digter kan gøre det, - for den salmedigter vel at mærke, der tør, og det tør Kingo. På gammelortodoks vis taler han ærbødigt, når han siger det, der skal siges om kongehuset, ingen tvivl om det. Men så snart han forlader dette emne, er alt jordisk af samme indbyrdes størrelse.

Derfor talen om *hjertets spand* (157) og hele den afslappede måde at udtrykke sig på indimellem: om Jesus spørgsmålet *Er hans sår til ingen nytte?* (176), om Vorherre *Gud lever jo endnu* (372), at Han ved, hvordan den *skal skæres* (252) eller overhovedet og indgående om Gudfaders store evner som køkkenchef (243ff.). Først inden for billedets totalallegorisering af verden sætter den tilsyneladende realisme ind som i versene om myggen, der stikker én, såsnart man har slukket lyset om aftenen (36o).

Som ordet sejrer over den sammenhængende verden, sejrer klangen også lejlighedsvis over indholdet som i det berømte stiliserede lydspil *Far verden far vel*. Den engagerede digter glemmer den ufrivillige humor, som teksterne kan rumme i al fald for vor tids læsere i strofen om *mit skjulte lem* (238; der er naturligvis tale om hjertet) eller i ganske naive vers a la Sørensen-Fugholm: *Jeg med lønlig sukke drikker, hvad der skænkes i min skål, .. Våger jeg, da er jeg fuld* (174). Den kristne ligegyldighed over for stilistiske udskejelser fører ofte til underlige naivismer. Man kan ikke bare sig for at tænke på, om Kingo ikke ville have elsket, hvis han havde oplevet, at hans navn rimede på *Bingo*.

Såvidt bemærkninger om, at den, der som Kingo ønsker det, kan svinge sig vidt omkring og op og ned i salmer og anden åndelig poesi, fordi sådanne tekstarter ikke er inddefineret i den verdslige poesis klare rangklasse-hierarki. Ved at være æstetiske outlaws får salmer en chance for noget revolutionært; Kingo udnytter den.

Hvad Sjungekorets to dele set som en større helhed angår, så vokser de som bekendt frem til en klar form, der siger meget om, hvad Kingo vil og ikke vil. I begge dele er der overvægt af sange, men næsten ligeså mange sukke, der er ustrofiske og ikke beregnet til sang. I første dels syv digtfølger har de tre sange inden for samme digtfølge altid samme metrum, altså samme melodi. Der tilstræbes ikke nogen individualisering af den enkelte salme ved hjælp af nogen engangssymbiose mellem tekst og musik, som vi kender det i dag. Sukkene er en slags versepistler og metrisk mere prunkløse. Hvad sukkene i anden del angår, finder vi imidlertid også eksperimenter: et par gange i form af sonetter, et par gange ved bordbønner for børn, der er gjort ekstra lette at lære udenad. Over for første dels syv følger af en morgensang, en aftensang og en salme af David står anden dels sange til specifik brug: ved måltidet, før altergang, på rejse osv., næsten hvergang fulgt af et tilsvarende suk. Med det samlede værk har Kingo således leveret et tilstrækkeligt materiale til intensiv husandagt både til hverdag og i specielle øjeblikke.

Han ønsker ikke at adskille den åndelige sang formelt fra den verdslige: visse salmer skrives til verdslige melodier; og han ønsker ikke at skabe lutter nye former: en af salmerne er genkendeligt skrevet til den melodi, man benyttede til *Du Herre Krist* (182, jf. 273). Han ønskede ikke, aldeles ikke, at sukkene skulle synges; det viser de mange steder, hvor en opdeling i strofer kun er mulig efter tildels latterlige gennemklip i sætningerne. *Aldrig er jeg uden våde* (188) er ikke en salme af Kingo. Kingo laver ikke den slags salmer. Det er en epistel, til læsning [6].

På sin udødelighedsgang træder dette Sjungekor nu ind i en række historiske påvirkninger, der dels er af lovmæssig art, dels af tilfældig. Den første udødelighed, den, Kingo opnår inden for de humanistiske fakulteter og litteraturhistorien, ligger det i naturlig forlængelse af de hidtil gjorte anmærkninger at betragte. Som digter spiller Kingo ikke nogen synderlig rolle de første 2oo år efter sin død, men det 2o. århundredes nyvakte interesse for barokkunst, som vi finder den i Tyskland og Danmark, giver Kingo sit store opsving. *Da Det danske Sprog- og Litteraturselskab stiftedes 29. april 1911, stod paa dets Arbejdsprogram: THOMAS KINGOS Samlede Skrifter. En Støtte til Arbejde derpaa opnaaedes allerede i December 1913. Som Udgiver var udset V.J. VON HOLSTEIN-RATHLOU; men Udgaven blev stillet i Bero* [7].

Det må følgelig være tilladt bare engang i Kingohistorien at sige et par ord om Holstein Rathlou [8], den første moderne verdslige danske Kingoforsker.

Den tids førende filologer fandtes i Tyskland. De tyske udgaver af renæssancetekster var i årtierne op mod år 1900 paralleller til samtidens udgaver af middelaldertekster: nøgtern akribi, puritanske ækvivaliseringer og udstrakt brug af kantede parenteser etc. Men der findes i Tyskland en anden bølge af genopdaget barok, især repræsenteret af digteren Arno Holz, der fascineres af barokkens svulmende lay-out, dens skøre måder at stave på, dens uanstændigheder, hvorpå Arno Holz laver pasticher i samme stil, med delvis røde titelblade og indbinding i pergament med sløjfer.

Det var den ene del af Holstein Rathlous skæbne, at han blev sat i arbejde af sønnerne af den førstnævnte af disse strømninger, den alvorlige, men selv var ligeså meget barn af den anden, den skurrile. Den gik som bekendt ikke, og derfor varede det så længe, inden Kingoudgaven kom. Holstein Rathlous første delvis private udgave af digte af Kingo og andre er udvendig og indvendig i barokstil: *Deliciarum manipulus Daciarum Det er Dansk Renaissance Digtning*, trykt i Århus 1914 med eventyrlige initialbilleder, gengivelser af titelblade, indimellem et par små halvvidenskabelige kommentarer og så til slut udgiverens egne smådigte i barokstil. Holstein Rathlous forståelse for den barokke lay-outs betydning kom mindst et halvt århundrede for tidligt. Han gik derfor over til personlig kalligrafi. I det gamle Statsbibliotek var indtil dets sørgelige endeligt 1963 alle opslag om anbringelse af overtøj, rekvirering af blækhus og hvad der ellers behøvedes udført som mangefarvede middelalderlige håndskriftopslag af bibliotekar Holstein Rathlou, den naive elsker af det, der hæver op over hverdagen, men netop den naive.

Det var nemlig den anden del af Holstein Rathlous skæbne, at han i Kingo kun så patos og pynt; han var ikke selv viril. At samarbejdet med Sprog- og Litteraturselskabet mislykkedes, var mindre skæbnesvangert end, at der hos Holstein Rathlou som hos nogle af hans samtidige går en vej fra barokken til nazismen. Holstein Rathlou var begyndt med et heltedigt om *Svend Fælding* og nåede frem til et *Lov-Kvad over Stalingrads Helte*, der skildrer, hvordan disse ankommer hos Odin og Thor [9]. Holstein Rathlou var imidlertid i politisk henseende mere uheldig men sikkert også mindre beregnende end sin også i Kingosammenhæng berømte samtidige Anders Mal-

ling. Fordi Holstein Rathlou sad i Statsbiblioteket, kunne modstandsbevægelsen benytte dets kældre til allehånde lagre uden frygt for tyskernes razzia. Omvendt serverede Holstein Rathlou ifølge anekdoten på sine fødselsdage lagkage med glasur af hagekors. Kollegerne nægtede at spise af lagkagen. Dette for at antyde, at en litteraturvidenskabelig beskæftigelse med barokken i de tilfælde, hvor den ikke var besjælet af den store humor, ikke nødvendigvis stod fjernt fra visse politiske rørelser i første halvdel af det 2o. århundrede.

Kingoudgaven udkom med forsinkelse naturligvis ganske uden slige problemer. Forsinkelsen medførte en vis langsom sans for layout'ens betydning for baroktekster. Udgaven er vor tids mest talende dokument for Kingos litterære udødelighed, et ypperligt udtryk for filologiens evner.

Anden udødelighed: bidragyderen til danske salmebøger.

Går vi fra det filosofisk-humanistiske fakultet til det teologiske, ændrer Kingo funktion. Her hersker der ingen kunst-an-sich, kun relevans i sammenhænge, som regel højere.

Teologer bliver ikke trætte af at fortælle ikke-teologer, at salmer skam er noget helt andet end digte. Hvori dette andet består, har teologerne ikke forsket i, men det har jeg [10)], og jeg skal kort nævne nogle af de vigtigste punkter med henblik på Kingo.

Mens man synger, kan man ikke læse frit. Man er bundet, man kører på skinner, tempoet og fikseringen er givet ligesom i fjernsynet. Man synger uden at kunne overskue større tekstmængder, og derfor må sanglyrik ikke være for indviklet. Der må ikke være tankegange, der løber over mere end et par linier, der må ikke være ironi, der må ikke være foreløbige påstande, f.eks. en påvisning midt i sangen af, at Gud er ond, der så ophæves lykkeligt i slutningen. Alt det, som læste digte tillader af store kurver og af intellektualisme, forvirrer blot i sanglyrik.

Teologer stiller herudover til den religiøse sanglyrik det krav, at den skal være forståelig, et rørende, men lidt absurd krav, når man i næste øjeblik hører, at f.eks. Grundtvig skulle være forståelig. Meningen er: salmer skal gøre Ny Testamente subs. Luthers lære genkendelige og undgå private svinkeærinder.

Hvad nu det at skrive lyrik sådan, at den kan synges, angår,

har Kingo absolut formået dette, og vi ser da også, at hverken han eller i Tyskland Paul Gerhardt behøver at skrives om af den grund. Hos andre og mindre ånder oplever man, at teksterne fra salmebogsredaktion til salmebogsredaktion ændres, finpudses, digtes om, indtil det hele bliver en neutral grød.

Omvendt sker der imidlertid det pudsige, at Luthers lære åbenbart også skifter indhold efter de politiske og økonomiske betingelser, så at Kingo sommetider er out og sommetider bliver in igen. Groft sagt har vi en række af de vigtigste salmebøger, den *evangelisk-kristelige* (EK) i 179o-erne, hvor Kingo næsten helt glider ud, salmebogen *for Hjem og Skole* fra 185o-erne, hvor han langsomt glider ind igen, og i vort århundrede først *Kirke og Hjem* og i dag DDS.

Tendensen er efter tysk forbillede, at de store gamle navne mere og mere får lov til at synge med deres eget næb, efter at romantikken havde anerkendt, at forne tider også har deres selvstændige værdi ved at aflægge vidnesbyrd om menneskeåndens vekslende form for kraft.

Kingos skæbne i de danske salmebøger har således været først forældelse, så genopdagelse pø om pø, men af historiske grunde, på et ligesom sækulariseret plan: de gamle helte viser os, at kirken er et gammelt hus.

Følgen af vekslende salmebøger er samtidig et udtryk for atter og atter at ville popularisere og modernisere i håb om, at det vil fange folket. Erfaringen siger det modsatte, - for sangforskere, men endnu ikke for teologer, også det pudsigt nok. I den grad salmer er kultiske tekster, er de gentagelsestekster. En salme er noget, man vender tilbage til og lærer udenad, den bliver et randområde af trosbekendelsen. Det vil sige, at den for det første faktisk ikke bør laves om, for det andet har værdi som magisk klang mere end i kraft af forståelighed. Teologer ser i disse tanker en fare for at glide ned i såkaldt folkereligion, og derfor er salmeforskningen eller, som det hedder, hymnologien stadig et barn med to sjæle, en teologisk og en filologisk-litteraturhistorisk. Det har gjort barnet gammelklogt, men forhåbentlig vil det trives på længere sigt.

At de mest populære salmer ikke er de mest forståelige, kan der bringes muntre eksempler på [11].

Hvad specielt Kingo angår, var allerede den såkaldte *Kingos salmebog* udtryk for et kompromis mellem digteren og teologernes krav

om neutral forståelighed uden krumspring. Teologer af i dag er stolte over, at dele af Kingo er vendt tilbage, men at det kun er dele, bør man ikke glemme [12].

Nået hertil er teologerne parate til at gøre historiserende indrømmelser. I tiltagende grad forsynes salmebøgerne med noter, proveniensangivelser, lidt i retning af Højskolesangbogen. Men dette er ikke salmens væsen. En salme er alt eller intet. Enten er den der og rigtig og upåtvivlelig, tidløs, ikke bundet til en forfatter, et ureflekteret udsagn ligesom Fadervor, eller også er den ikke det, man kultisk set bør forstå ved en salme. Fra litteraturhistorisk side må man fremhæve, at mange teologer har så lidt forstand på litteraturhistorie, at de tror, man kan lege litteraturhistorikere, og så går det i stykker.

Den udødelighed, Kingo opnår som bidragyder til salmebøger, synes således opnået på bekostning af det, han egentlig stod for, som en slags misforstået udødelighed. Men dette er vistnok ikke enestående.

Man er i øjeblikket, i fuldkommen modstrid med alle psykologiske forklaringer på det religiøse, ivrig efter at lave en ny salmebog igen. For Kingos videre repræsentation i nye publikationer kan det kun betyde et fremskridt, sådan som hans aktier står i øjeblikket. Og så må vi vel hilse det med glæde trods alt i tillid til, at Fraugdesvanens skjulte kraft vil kunne virke uafhængig af, hvad man mente at ville bruge ham i forbindelse med.

Tredie udødelighed: som fader til mange skvat og få rebeller.

Forestillingen om *Den skjulte Kingo* ligger bag en afhandling i anledning af jubilæet, forfattet af Jens Lyster [13]. Jens Lysters tankegang er følgende:

Mange har lavet om på Kingo af forskellige grunde; en af de mere intelligente revisorer er Grundtvig, der siger, at salmen må ikke være et museum, og hvis vi skal forny menighedssangen efter rationalismens fladtrådthed, må der ske en symbiose af Kingo selv (*psalmisten i det danske kirkekor*) og så det, folk kan forstå i dag.

Det førte til to ting. For det første foretog Grundtvig moderniseringer af Kingosalmer, men resultatet blev noget bastardagtigt, hvilket selv Ingemann bemærkede, omend med en anden metafor.

For det andet lader Grundtvig sig udfordre af Kingos kraft til at sige noget tilsvarende, men modsat.

Grundtvig gjorde jo også det evige himmerig til et lille himmerig og formåede overhovedet at skrive moddigte, - om man vil: parodier, uden at havne i det overfladiske, tværtimod.

Han forudsætter, at man kender Kingo, og svarer så igen med sætninger som *Tag det sorte kors fra graven* eller *At sige verden ret farvel*. Mod Kingos farvel skrev Grundtvig hele *O Kristelighed*, mod hans dualisme postulerede Grundtvig sin bekendte *vidunderbro*.

Som udødelighed set fra Kingos side er Grundtvig både i sin tillid til salmens kraft, i stilistiske detaljer og netop på de punkter, hvor han taler Kingo imod, en garant for dennes videre liv. Grundtvig kan ikke forstås uden Kingo, slet ikke, hvor han direkte polemiserer og forudsætter udenadslærte mål for sine angreb.

Der består en udødelighed i den litterære eftervirkning, i dette tilfælde salmehistorien. Man kan blive fader til mange ligegyldige skvat og efterplaprere, men også til en helt, der næsten slår én selv ihjel. Grundtvig dræbte ikke Kingo, men salmehistorisk set stillede han ham i skygge, så Kingo i dag nok så meget lever gennem Grundtvig, der aldrig ville have kunnet skrive det, han gjorde, uden Sjungekorets basiskraft. Det lyder af udødelighed ligervis som den fugl Føniks, men også genfødelse er videre liv.

Fjerde udødelighed: Kingo og vækkelserne frem til i dag.

I gamle dage var Danmark mindre afhængigt af en central regering, og indførelsen af en ny salmebog i København betød ikke automatisk, at den via det københavnske centralisationsfjernsyn var en selvfølge for de jydske kolonier dagen efter. Helt op til vor tid gælder det måske underlige, at ældre salmebøger fortsætter nedenunder de nyetablerede.

Kingos salmebog, som trods alt rummer en del Kingo, er faktisk en instans den dag i dag [14)]. Dette har to sider. Dels kan man nostalgisk registrere, at der findes relikter, herunder altså dette. Dels kan man omtyde det såkaldte relikt til en progressiv kraft. Når noget kan klare sig i århundreder trods forfølgelser, er det ikke bare et komisk relikt. Ellers er jøderne også bare et komisk relikt. Salmebogens historie er i korte træk følgende:

Kingos salmebog blev i princippet afløst i 179o-erne af EK, der rent praktisk skulle være fælles for Danmark og Norge og rent politisk skulle gøre regeringsmagtens greb om befolkningen via præsterne mere præcist. Når dyd og gode gerninger er nok til at kom-

me i Himlen, er der ikke mere grund til, at folket gør oprør. EK er det store reaktionære svar på den franske revolution, men jydske bønder var dem, der i et gensvar på denne fikse løsning tog Kingo til indtægt for den fri og direkte menneskeskæbne. De trodsede København trods tvangsauktion og tugthus, og Kingo lærte dem det.

De såkaldte stærke jyder i egnen omkring Horsens-Vejle, de såkaldte dømmende nær Herning og visse frimenigheder på Mors har langt ind i det 2o. århundrede ved hjælp af den kraft, der ligger i Kingos salmebog, kunnet trodse både biskop Balles lærebog for undersåtter og de pæne præster, som København sendte ud. Dette vil forekomme mange latterligt, men er dog vel nok til at sige, at det ikke bare er et relikt og et historisk kuriosum, at Kingos salmebog trods alle regeringers arrigskab siden 179o-erne faktisk stadig trykkes og kan købes. Det er et vidnesbyrd om alternativ folkelig kraft, som man kan kalde misforstået, men som dog er ærligere end den magt, den kæmper imod. Vi ser atter, hvorledes Kingo er nogen. Hvorledes han er det, skal der bringes nogle få belæg for [15]:

Man kan kalde det et tilfælde, at Kingo blev den første danske almuebevægelses støttestav. Den modstand, der rejste sig mod EK, var muligvis i sin oprindelse amorf lede ved fornyelser overhovedet, men den klamrede sig til det, der havde opnået kultisk værdi, og afviste derfor nye salmer og også biskop Balles københavnske lærebog i gode samfundsdyder under henvisning til, at Luther og Pontoppidan var mere entydige. Den jydske vækkelse er i første omgang gammelluthersk: mennesket overbevises om sin synd, drives til bod, men retfærdiggøres kun ved tro og igennem nåde.

Dette er der ikke noget pietistisk ved.

I anden omgang kom de norske Haugianere til og sagde, at gode gerninger er af det gode.

De ægte stærke jyder dannede herimod et konservativt aflukke, og hvis vi skal betragte dette som historikere, er det overmåde spændende, at der her som i andre aflukkede områder bevares relikter. Endnu Karl Clausen har på bånd optaget de stærke jyders barokke måde at synge på, og også for dømmernes vedkommende ved vi, hvorledes tonernes sving og vibreringen på de enkelte toner har bevaret en æstetik fra før 175o, der ellers er uddød.

Den berømteste stærke jyde, Peder Laurssen, har selv udgivet en salmebog [16], men den har intet med Kingos basuner at gøre bort-

set fra det kvantative: den første salme er på 47 strofer. Hvor den griber tilbage, digter den videre på Brorson, og ellers holder den sig til fade neutralismer og taler en masse om omvendelsens før contra nu. Her skal vi ikke søge videre.

Det kan imidlertid nok have mening at se, hvorledes Kingos navn bliver en politisk etiket i det 19. århundrede.

Når disse hændelser ikke er så kendte endnu, hænger det naturligt sammen med, at en revolution, der ikke foregår på Sjælland, i det højeste er latterlig. De stærke jyders problem rent kirkehistorisk synes at have været, at de ikke kom med en helt alternativ kristendom, men faktisk bare læste Luther, og hvad er så det nye? Man brændte i Øster Snede, det var lige før 1848, alle ugudelige bøger inklusive biskop Balle. Man fastholdt ligesom Kingo menneskets fra første færd syndige natur. Men man kapslede sig også af, og det var ikke så nyt.

Fra tiden efter 18oo har vi de dejlige beskrivelser af sangerkrige og andre oprør i forbindelse med kravet om indførelse af EK. Uafhængig af, hvor nu vore respektive salmedigtere er fødte, bliver Kingo og Brorson det store vestdanske værn mod den østdanske imperialisme navnlig i det 19. århundrede, men vistnok også i det 2o. Det begynder frejdigt. I Randlev sidder pastor Blicher, digterens fader, og han har som dannet mand sådan glædet sig til at indføre EK, der er udtryk for en bedre smag og simpelthen mindre mystisk. Men hvad oplever han? Menigheden er gudhjælpemig knotten over, at djævelen nu er udeladt! Pastor Blicher anfører, at hos Kingo stod der overtro og mange dårlige formuleringer som f.eks., at Jesus blev kaldt en stymper. Men menigheden er ikke til sinds bare at rette sig efter pastoren.

Og i 184o sker der store ting i Barrit i kampen for Kingo. *Den 2. februar kom det til en veritabel Sangerkrig i Kirken, idet et halvt Hundrede af de tilstedeværende ... sang de opgivne Salmer efter Kingo, mens andre, støttet af de indkaldte Skolebørn, benyttede de evangelisk-kristeliges kortere Former.* Præsten gør vrøvl, men *Oppositionen sang ogsaa Højmessesalmen efter Kingo og fortsatte, efter at Præsten var gaaet paa Prædikestolen ...*

Læg lige mærke til, hvorledes altså skolebørn bliver udkommanderet til at optræde mod deres egne forældre. Det er da ikke mere nobelt end i autoritære stater, eller? Men det bliver bedre endnu:

Om den 9. februar, søndagen efter, ved vi, at herredsfogden satte sig i kirken for fredens skyld. Og så lyder beretningen: *Sangen*

før Messen forstummede først, da Præsten spurgte, om man ville tie, mens han fremsagde Herrens egne Ord. Efter Prædikenen var det galt igen, da Præsten atter var gaaet for Alteret, men saa traadte Herredsfogden ud paa Kirkegulvet og befalede Tavshed "i Kongens Navn".

Hermed være ikke hævdet, at Kingo selv lagde bomber under centraladministrationen i sine salmer, men måske nok, at sand poesi er dælens stærk og inspirerende. Efter københavnsk tankegang vil sådanne excesser automatisk være udtryk for konservatisme, for manglende indsigt i fremskridtet. Vore dages SF-ere vil grine ad folket, hvis folket opfører sig så ustuderet og ønsker forståelse for, at hvis noget er kultisk, er det ikke udskifteligt. Men i regeringsbyer er man naturligvis tvunget til at være politiker og at glemme, hvad man selv sagde i forgårs. Det bliver man ikke automatisk progressiv af.

Men tilbage til de stærke jyder: Derhjemme sang de af *Troens rare Klenodie*, i kirken efter Kingo. Altså opstod tanken om en kombination: Kingos Sjungekor som husbog. De to dele af Sjungekoret udkom 1893 forlagt af diakonissestiftelsens depot i kommission hos Gad [17]. I forordet anfører man, at Kingos salmebog jo benyttes, og at Brorsons *Troens rare* trykkes og synges den dag i dag til husandagter. Hvorfor så ikke inddrage Sjungekoret i dettes originale version? På omslaget kaldes Kingos digte ganske vist ikke Sjungekor, men åndelige sange; det sælger bedre og er ikke unfair. Forordet når at fyre af, at Kingo er mandigere end pietismen; det skal vi vende tilbage til.

Man har kaldt den vedholdende jydske interesse for Brorson gådefuld [18]. Musikalsk har Karl Clausen undersøgt den Brorsonske vækkelsessangs fortsatte liv gennem århundrederne. Måske er vi dermed inde i det museale og i reliktforskningen. Også for Kingosangen gælder, at Karl Clausen har kendt og optaget den [19]. Og om dømmerne på Herningegnen beretter Malling [2o] efter Götzsche følgende: Først udsagnet, manden siger: Der har ikke været Guds børn i Danmark siden Kingos dage. Hertil svarer intervieweren ved at nævne Brorson. Den adspurgte svarer: *Ja hans salmer lyder kønt nok, men der er hverken retfærdiggørelse eller helliggørelse i dem.* Der følger en skildring af gudstjenesten: *Præsten begynder paa Salmesangen, en forunderlig Sang! Hvor kommer de Toner fra? Det er en mærkelig Benyttelse af Stemmen, og dog ikke ganske utiltalende; et mærkeligt Sving og en stadig Vibreren paa Tonerne. Man synger af Kingos Salmebog og synger i eet alle de Salmer der*

er ansat til den paagældende Søndag. Om en af dem hedder det: *"Til den har vi ingen ret Tone",og saa erstattes den med en Salme til den følgende Søndag.*

Disse historiske detaljer har som sagt muligheden for at gælde for slet ikke uinteressante reliktkuriosa. Hvad jeg anser for mere vigtigt, er analysen af, hvorledes Kingo uden at have tilstræbt det gennem sin fundamentale uborgerlighed, sit mod til at blande de jordiske sfærer, formidler sin egen kraft til andre, en kraft, der også er alternativ. Lad os slutte som Brunssmand (144)

Derfor bør ham ydet være
Prislig tak og roses ære,
Det er vores danske pligt.
KINGO, KINGO bør at høre,
At han lært os først at gøre
Søde rim i sangedigt.

ANMÆRKNINGER

1) Erik og Ea Dal: 111 danske salmer, Kbh. 1981, s. 48.

2) Thomas Kingo: Samlede Skrifter I-VII, repr. Kbh. 1975, bd. III, s. 346. Ortografien er her og i det følgende moderniseret for at fremhæve de fremmedgørelseselementer i forhold til i dag, der eksisterer uafhængig af denne. Alle følgende citater fra samme bind bringes blot som (sidetal i parenteser) i teksten.

3) Under udarbejdelsen af størstedelen af dette foredrag befandt jeg mig på rejse i et østland, til hvilket jeg ikke kunne medbringe (smugle) mere end den lille tynde udgave Thomas Kingos aandelige Sjunge-Kor I-II, Diakonissestiftelsens Depot (i kommission hos Gad) Kbh. 1893. Foredraget er derfor udspændt mellem stil- og genrehistoriske bemærkninger, som teksten indbød til, og en skitsering af, på hvilke områder Kingos virkning ligger. Ikke inddraget er emnet oversættelser af Kingo til tysk etc.

4. Manchem Sendungssüchtigen ist es nicht aufgegangen, wie sehr die gut formulierte Lüge dem Dichter liegt, lyder den resignerende sidstesætning i barokeksistensforskeren Erik Lundings Wege zur Kunstinterpretation, Aarhus 1953. Efter denne sætning ophørte den da 43-årige praktisk talt med at skrive om digtere og digtning.

5) Dal (anm. 1) s. 72.

6) Dal (anm. 1) erkender dette s. 213, men trykker alligevel digtet strofisk s.76.

7) Kingo (anm. 2) bd. VI A s. V.

8) Udgiverne, herunder Billeskov Jansen, har ikke respekteret Holstein Rathlous ret til to efternavne uden bindestreg trods alfabetisering efter det første, en ret, familien Bille Brahe i sin tid lod prøve for domstol, og som mange tiltager sig individuelt, selvom den ikke indrømmes f.eks. de mange gamle sønderjydske dobbelte familienavne.

9) Digtet bringes i Ole Ravn: Dansk nationalsocialistisk litteratur 193o-45, Kbh. (Berlingske Leksikon Bibl.) 1979, s. 119-121.

lo) Udover bogen Lyrik der synges, Kbh. (Berl. Leks.B.) 1978 ikke mindst løbende artikler i nærværende tidsskrift, især HM IV (1975) s. 9-22 (om love for kollektiv sang), VII (1978) s. 11-29 (om Birgitte Boye), VIII (1979) s.123-132 (om Paul Gerhardt på dansk), XI (1982) s, 59-89 (om salmer mellem kult og forståelighed), XII (1983) s. 88-1o6 (om stilen i Hjemlandstoner (hjertets knæ osv.)), XIII (1984) s. 117-134 (om nye salmebøgers ydre betingelser).

11) HM XI (anm. lo).

12) HM XIII (anm. 11).

13) Århus Stiftsbog 1984, s. 7-23.

14) Den benyttes stadig (seneste udg. Tjørring 1983) af Kristelig Lutheransk Trossamfund i Tjørring (= dømmerne), der kun anerkender kristne tekster og tekstversioner fra før pietismen. Sjungekoret benyttes til husandagter. Samfundet er på ca. 2oo medlemmer, dets skole har ca. 4o elever.

15) K.F. Hafstrøm: Fra den jyske Vækkelse, i: Samlinger til Jydsk Historie og Topografi 4. Rk. Bd. 5 (1925) s. 1-41. Den danske Kirkes Historie bd. 6, af Hal Koch, Kbh. 1954, s. 97-113 om den jydske vækkelse. F. Elle Jensen: Af evangelisk-kristelig Salmebogs Historie, i: Kirkehistoriske Samlinger 7. Rk. Bd. 2 (1954-56) s. 74-9o om forholdene i Randlev og Barrit. Anders Malling: Dansk Salme Historie VIII (1978) s. 224f. om måderne at at synge på, om genoptryk i det 2o. årh. Hans Borup Jakobsen: De stærke Jyder, privattryk Jelling 1976, 16o s.

16) Peder Laurssen: Et ufuldkommen Sang-Offer, Haderslev 18o4; kirkehistorisk er salmerne og ikke mindst den omfangsrige indledning analyseret af Hal Koch (anm. 15).

17) Kingo (anm. 2) VI B s. 389 læser man: Af Udgaver fra det sidste Hundredaar er der kun Grund til at nævne to. Derpå anføres Hammerich og Rodes fra 1856 og med omstændelig sønderlemmende kritik Oskar Andersens fra 1931. Diakonissestiftelsens (anm. 3) bygger på Hammerich og Rodes, er altså ikke af teksthistorisk interesse og nævnes derfor ikke, hvor måske netop de forskellige former for Kingoreception kunne være nok så interessante at nævne som hudfletning af en umulig udgave henover en hel side.

18) Dal (anm.1) s.1o1. 19) Malling (anm.15). 2o) jf. anm. 15.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Der dänische Barocklyriker (und Bischof in Odense) Thomas von Kingo (1634-17o3) sprengte in seinen Kirchenliedern jedes bisherige deutsche und dänische Barockpathos, indem er sich in dieser poetistisch nicht definierten Gattung von der Haltung her allerlei grelles Stilgemisch erlaubte, dass vor der Ewigkeit alles Vergängliche gleich verächtlich sei. Im dänischen Gesangbuch ist sein Schicksal traditionell: im 18. Jh. gleitet er aus, im 19. wird er als Klassiker restauriert. Das weithin von Kingo betreute und mit seinem Namen versehene Gesangbuch von 1699, das schon um 18oo officiell abgeschafft wurde, blieb in einigen streng lutherischen jütländischen Landgemeinden bis heute im Brauch; Kingo und sein Gesangbuch gelten dabei zumal im 19. Jh. als Chiffre für das fromme jütländische Volk, das sich moderneren Strömungen und damit auch dem Kopehagener Zentralismus entgegenstellte und dafür gelegentlich hart bestraft wurde, dass es - wie Kingo - noch an den Teufel glaubt.

L.L. Albertsen

DEN SVENSKA PSALMBOKEN

VED JØRGEN GLENTHØJ

Betänkande av 1969 års psalmkommitté band 1-4 1981: 49-52
Statens offentliga utredningar (SOU) Kommundepartementet.

Bind 1: Psalmboksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamling för Advent, Jul och Dagens tider, 1981, 49.
Bind 2: Förslag angående bearbetning mm av psalmerna i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok. 1981, 5o.
Bind 3: Förslag till psalmer och visor, del 2. 1981, 51.
Bind 4: Psalmer från andra sångböker än Den svenska Psalmboken med tilläg. Urval för en gemensam psalmbok, sammanställt av Sampsalm. 1981, 52.

Der er i den sidste snes år gået en vældig salmebogsrevisionsbølge gennem kristenheden: Foruden de eksempler, som nævnes i bd. 1 s. 17 (Australian Hymn Book 1977 (protestantisk m. rom.-kath. anhang), det rom.-kath. Gottes Lob 1975, de tyske frikirkelige Gemeindelieder 1978, More Hymns for Today, som er et tillæg til Hymns Ancient and Modern 198o, de lutherske kirker i USA og Canada: Book of Worship 1978. New Church Praise 1975, som er et supplement til salmebog for United Reformed Church. Praise Today 1974, som er et supplement til den engelske Baptist Hymn Book), kan nævnes en lang række flere:

Fra USA:

The Covenant Hymnal 1973 (udgivet af efterkommere af de svenske frikirkebevægelser)

Worship II 1975 (A Hymnal for Roman Catholic Parishes)

Himnario Bautista 1978 (Dækkende det spansktalende Nord- og Sydamerikas baptister).

Fra Europa:

Liedboek voor de Kerken 491 Gezangen (Den fælles-protestantiske, hollandske salmebog) 1973

"Nos coeurs te chantent", 1979, (salmebog for "Federation Protestant de France".)

Sálmabók, Íslenzku Kirkjunnar, 1977.

Evangelisches Kirchengesangbuch für die evangelische Kirche Augs-

burgischen und Helvetischen Bekenntnisses in Oesterreich, 1960.
"Cantate Domino" (Kirkernes Verdensråds flersprogede sangbog), 1973, III udg.
Lovsang, Katholsk salmebog til brug i bispedømmet, København 1982
"Jesu Name nie verklinget", Altes und neues erweckliches Lied I-III, 1982.
for at nævne de vigtigste.

Den nugældende svenske salmebog blev autoriseret 1937 og var vel især ærkebiskop Eidems værk. Det er denne salmebog, der ønskes afløst af en ny, som der har været arbejdet på i en officielt nedsat komité siden 1969.

"1969 ÅRS PSALMKOMMITTÉ"

Ifølge forordet til bd. 2 var "uppdraget" i 1969 at udarbejde et salmetillæg, hvilket blev til Psalmer och Visor I, 1973. Først i 1975 gav Kyrkomötet psalmkommittén "i uppdrag att framlägga *ett förslag till revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok*".

Et af de interessanteste indslag i komiteens arbejde var, at der i 1978 gennemførtes en undersøgelse gennem "Statistiska centralbyrån rörande psalmernas användning och användbarhet". Statistikken over resultatet findes bind 2 s. 29-35: "Prästernas faktiska användning ... av de psalmer i 1937 års psalmbok som kommittén föreslår skall utgå i kommande psalmbok". Tanken med denne statistik er, at man med den kan forsvare sig mod kritik af udelukkelse af de pågældende salmer. Imidlertid er statistikken et skoleeksempel på, hvorledes statistik kan tale både sandt og usandt: Det kom til orde på Kyrkomötet 1982 og er fremført i Kyrkomötets betänkning. 600 særligt udvalgte præster har besvaret et rundspørge. Men: "Utskottet deler de remissorgans mening, som hävder, at denna undersökning inte ger en fullständig bild av psalmernas användning. Den tar endast hensyn till den allmänna gudstjänsten"! (s. 11).

12. febr. 1976 gav regeringen det opdrag, som Kyrkomötet havde besluttet og tilføjede 13. sept. 1979 yderligere det opdrag at udarbejde "en ekumenisk psalmbok". Det endnu ikke afsluttede arbejde har komiteen imidlertid fremlagt som sit foreløbige arbejdsresultat i de fire bind, som tilsammen udgør en betænkning på ialt 975 s.

"DET WALLINSKA ARVET".

Efter en kort redegørelse for "den historiska bakgrunden" i svensk salmebogshistorie følger et kapitel: "Det wallinska arvet". Dermed menes, at den salmebog, som ærkebiskop Johan Olof Wallin førte frem til autorisation i 1819, fik et theologisk og stilistisk enhedspræg, som hovedsagelig stammede fra Wallins hånd og ånd, han, som jo indtil i dag har været det største digternavn i svensk salmedigtning. Derfor må en svensk komité uomgængeligt tage stilling til, om en revision også skal have et nutidigt enhedspræg, eller, om man skal søge at lade de forskellige historiske epoker fremtræde så originalt som muligt i salmebogen. Wallin var jo præget af en theologisk neologi fra oplysningstiden, omend han bevægede sig i konservativere theologisk retning gennem årene, hvad digtere med historisk og poetisk sans sædvanligvis gør. Derfor kan det med tilslutning siges: "Upplyst moralism bryter sig mot gammalkristen syndaångest och romantisk hinsideslängtan, klassisk opersonlig objektivitet mot subjektiv innerlighet och bibelsk realism" (Elsa Norberg i Ny illustrerad litteraturhistoria, 1976), (s.3o) eller "evighetslängtan och dygdeförkunnelse" (Dick Helander, i Svensk psalmhistoria 1946) (s.3o). Salmedigteren J.A. Eklund skrev i 1915: "Wallin bör i evangelisk frihet äras, men icke absolut kanoniseras" (s.33). Men på eet punkt har 1969 års psalmbokkommitté gjort Wallins program til sit: "Att pröva utifrån de krav och behov som samtid och framtid kan ha beträffande en levande psalm". (s.35).

"RIKTLINJER FÖR BEARBETNINGEN".

Psalmbokskommittén af 1969 har ikke fået fastlagte direktiver for bearbejdelse og mener, at "inga principprogram (kan) läggas fast". Og dog har "vissa linjer följts i arbetet" (bd. 1 s.36). Man er efterhånden kommet til i første række at stille spørgsmålet om, hvor "användbar" en tekst er, og om den "fyller ett behov". Altså rent pragmatiske kriterier. Man har søgt så stor en "omvärldskontakt" som muligt, altså søgt kontakt med brugerne. Men på eet punkt har man taget en afgørende principbeslutning: man har stillet det spørgsmål, om ikke den forsigtige bearbejdelse, som man praktiserede i 1937 års revisionen, nu bør afløses af en gennemgribende, altså på dette punkt svarende til den wallinske revision af 1819.

Det er egentlig lidt gådefuldt, at den komité, der i sin betænkning har udvist et stort organisations- og formuleringstalent, kun

skulle kunne udtrykke sine revisionsprincipper i vage vendinger uden theologisk klarhed. Men det er uden tvivl lidt af et princip, at man netop ikke vil udtrykke sig i alt for stor theologisk klarhed.

Imidlertid er det erfaringsmæssigt udtryk for, at der alligevel er en nok så udpræget theologisk tendens, der gør sig gældende som det drivende motiv i arbejdet. Det vil derfor være at forvente, at der forestår en energisk og vedholdende svensk diskussion om de uudtalte theologiske principper, der gemmer sig i resultatet.

Det hedder bd. 1, s. 36, at "användbarhet" naturligvis beror på tekstens indhold og form og på, om det bibelske budskab kommer til sin ret eller ej. Det siges også, at komiteen kontinuerligt har "överlagt om den teologiska innebörden av föreslagna nyformuleringar". Man ønsker heller ikke "innehållslig likriktning". Det siges også, at man har søgt tilbage til salmernes oprindelige formuleringer, fordi de ofte er præget af større "bibelsk realism", mer konkretion, mer livfull berättelseskaraktär" end de senere bearbejdelser. "Fram för allt uppfattas evangeliet där mer radikalt framställt, utan förbehåll. Rätfärdiggörelsen genom tron framhävs; det klassisk-dramatiska försoningsmotivet kommet bättre til sin rätt" (bd. 1, s. 37).

Som eksempler på disse overvejelser anføres, at det har været nødvendigt at "tone ned" på en række punkter såsom:

a. "en ensidig svartmålning av det jordiska livet".
b. "uttryck för en mer patriarkalisk tids synssätt".
c. "en syn på sjukdom och olyckor såsom orsakade av den drabbade människans synd".
d. "en alltför nationalistisk och romantisk syn på fosterlandet och den svenska kyrkan".
e. "alltför starka uttryck för att ett dydigt jordisk liv i kombination med stark förnöjsomhet ger evigt liv":

Som hovedthese går komiteen ud fra den mening, at "texten blir levande när den ges en språkdrakt som är tillgänglig för vår tid" (bd. 1, s. 43). Når man søgte tilbage til ældre formuleringer, skyldes det altså ikke et ønske om "ålderspatina", men hensyn til "vår tids språk". Som eksempel anføres først en wallinsk version:

> "Huru länge skall mitt hjärta,
> sucka, söka efter friden,
> och med outsäglig smärta
> aldrig finna den i tiden?"

og derpå den foreslåede version:

"Länge, länge har mitt hjärta
sökt och längtat efter friden,
sökt i oro och i smärta,
aldrig funnit den i tiden".

Komiteen vedgår, at der her er sket en ændring fra spørgsmål til påstand, men hævder ikke desto mindre, at det wallinske hovedmotiv er blevet bibeholdt "utan inskränkning och förandring" och texten har i denna form, enligt kommitténs mening, blivit användbar på ett annat sät än den är i dess nuvarande" (bd. 1 s. 43)!

Dette eksempel bør studeres indgående, fordi det er en grundmodel for, hvad komiteen mener med sine principper om "användbarhet" og "språkdrakt". Det, som må undre mere end noget, er, at komiteen uden at rødme mener, at en forandring fra spørgeform til påstandsform ikke gør nogen indholdsmæssig forskel. Her står man enten over for "oförmåga" eller manipulation, som kun kan retfærdiggøres, hvis man vedgår den skjulte forudsætning, at vor tid kræver en anden kristendomstolkning f.eks. fordi den er fremmed for en ældre tids menneskesyn, og at det er det, man indsluser under formændringen. Om der også er tale om, at det bibelske budskab kommer til sin ret ved denne fremgangsmåde, synes man ikke at være i tvivl om, men eksemplet taler i modsat retning. For eksemplet ændrer jo en henvendelse til Gud (iøvrigt med tydelig brug af det bibelske psalters sprog og udtryksmåde) til en henvendelse til mennesker. Derved går en dimension tabt! At det skulle gøre verset mere anvendeligt i nutiden, er en påstand, der leder tanken hen på et svensk debat-indlæg, der betegner denne fremgangsmåde som "ofog" (Lars Thunberg i: Hymnologi idag, Nordisk Ekumen. Skriftserie lo, 1983, s. 85). Bag denne fremgangsmåde ligger ifølge Lars Thunberg den tanke, at der er et tidløst indhold i salmerne, som kan og skal tilpasses til hver tids behov. Hvis komiteen vil se en frugtbar debat, må den ikke vige uden om på dette punkt. For det er dette punkt, hele revisionen skal bedømmes ud fra.

SPROGDRAGT

Psalmkommittén har bestræbt sig på "et språk som utan alltför stora svårigheter kan förstås av dem som psalmboken vänder sig till, också av dem som första gången tar del av den". Men stiler altså mod samme ideal som den nye bibeloversættelse: "På ideomatisk, na-

turlig, begriplig nutida svenska" (s. 45). Derfor har man søgt at erstatte sådanne ord, ordformer og sproglige konstruktioner, som i dag forhindrer eller vanskeliggør forståelsen.

Dette program har medført, at man har måttet kæmpe med en række problemer.

Det første problem, som nævnes, er: *ordmystik* (s. 45). Dermed menes, "at en rad ord, sammanställda på ett vist sätt, kan vara bärare av et budskap, ett stämningsvärde eller en känsla av trygghet utan att själva sakinnehållet är omedelbart tillgängligt eller intellektuellt analyserats av mottagaren". (s. 45). Ejendommeligt er det, at netop denne erkendelse bevidst eller ubevidst til overmål synes praktiseret som ledetråd for revisionsarbejdet, hvad også kritikken har angrebet kraftigt. Mange traderede ord, der fungerer som klare igangsætningssignaler og genkendelsessignaler har man fjernet, men det stemningsskabende forbundet med en vis hang til intellektuel uklarhed (om det skyldes oförmåga eller ej, kan næppe afgøres) synes kendetegnende for revisionsforslaget.

Man har villet komme fri af tidligere tiders "högtravande" stil, idet man anser den for unaturlig "för våra dagar", ja, som en genlyd fra de interne forhandlinger hedder det: "Från bearbeterhåll har hävdats att stilbrytning kan ha ett konstnärligt värde" (s.48). Argumentet synes mere at være udtryk for forlegenhed og "oförmåga" end for stilsans. Som eksempel på en sådan "stilbrytning" ved bearbejdelse anføres s. 48 sv. ps. 442 vers 5 i synoptisk opstilling:

Original	Bearbejdelse
"Dagsbördan tynger neder min krop och mina leder, att de betarva ro."	"Min kropp av tröthet dignar sitt läger den välsignar och gläds åt nattens ro."

Verbernes flertalsformer har været et særligt problem, men man mener dog, "att en vis inkonsekvens kan försvaras, så länge meningen är begriplig" (s. 49). Forældede ord er reduceret til et minimum for at undgå at bevare dem som et "museiföremål".

En særlig indgående diskussion har revisionsforslaget fremkaldt, fordi man har brudt med det traditionelle krav til metrisk poesi i salmedigtningen, at der skal være "*fullrim*". Man har ikke blot i nydigtede salmer og viser, men i meget vid udstrækning også i bearbejdelserne indført "*assonanser*" i stedet for "fullrim". Grunden er uden tvivl den, som det hedder i Svenska Språknämndens kritik af 14.1.1982: "Hårt uttryckt har kommittén lämnat all rätt till

bearbetarna, ingen åt de psalmdiktare vars texter de arbetar med". Sic!

Forsvaret for denne fremgangsmåde går på, at der er sket en udvikling i kravene til den poetiske formfuldendthed, men også en ændring i udviklingen. Fra middelalderen til ind i dette århundrede var rimet selvfølgeligt i salmedigtningen. Men rimet er ingen selvfølge: Rimet forekommer at være karakteristisk for salmer, men det er helt borte i moderne lyrik, tilmed låser det tanken fast og begrænser de sproglige muligheder. Angiveligt åbner brug af assonanser for disse muligheder.

En assonans defineres efter svensk litteraturlexikon som: "ett rim som består i överensstämmelse mellan mittljuden eller slutljuden i två betonade ord" (s. 51). Betegnelsen assonans bruges, fordi betegnelsen urene rim har nedsættende klang. Man påpeger, at selv i ældre digtning er det rene rim ikke overholdt, hvortil kritikken dog svarer, at der i ældre udtale ofte faktisk var tale om fuldrim.

Når assonansen har fået så fremherskende en plads, synes det at hænge sammen med, at bearbejderne (især A. Frostensson og Olov Hartmann) har hævdet en vis kunstnerisk ophavsret til bearbejdelserne, som jo ikke sjældent er på grænsen til at være nydigtninger. Dette med ophavsretten er ikke direkte omtalt, men synes at ligge som et udiskuteret problem under overfladen. Kritikken fremhæver således, at den bearbejder, der har den største evne til tankeklarhed, også er den, der har foretrukket helrimet.

Selv om man ikke er fuldt fortrolig med den svenska salmeskat i alle enkeltheder, vil disse retningslinier for bearbejdelse og nydigtning være af stor almen interesse også på dansk grund, ganske særlig gennem den kritik, der er øvet over for det svenske revisionsforslag. Adskilligt i disse retningslinier synes at være efterrationaliseringer. Men eftersom kritikken har været så kompetent, undrer man sig over, at den ikke synes at være til stede i selve kommissionen. Det har den imidlertid utvivlsomt været, men man har åbenbart fulgt den (svenske?) praksis, at mindretallets standpunkter ikke registreres i betænkningen. Det "autoritære" Sverige forsøger åbenbart også på det kirkelige område at gennemtrumfe en vis enhedskultur. Men den tid er vist forbi, hvor det lader sig praktisere. Det vil snarere føre til splid, hvis man ikke lader den kompetente kritik få indflydelse på resultatet. No-

get tyder på, at kritikken foreløbig har haft den indflydelse, at revisionsforslaget allerede er under løbende bearbejdelse.

UDELADELSER

Et særskilt afsnit fortjener spørgsmålet om, hvilke udeladelser revisionsforslaget har tænkt sig og på hvilket grundlag.

I 1978 gennemførtes i Sverige en undersøgelse gennem Statistiska Centralbyrån vedrørende salmernes anvendelse og anvendelighed. Undersøgelsen henvendte sig til præster og kirkemusikere i aktiv tjeneste, ialt 6oo præster og 2oo kirkemusikere. 3oo præster valgtes til at besvare spørgsmål vedrørende de 3oo første salmenumre i salmebogen, og andre 3oo præster vedrørende de sidste 3oo salmenumre. Besvarelsen skulle baseres på tre hinanden påfølgende kirkeårs salmevalg, hvorved alle tre tekstrækker dannede grundlag. Tilsvarende besvarede kirkemusikerne spørgsmål vedrørende 223 melodier. Resultatet af SCB-undersøgelsen er blevet brugt til støtte for vurderingen af salmernes faktiske anvendelse samt deres anvendelighed. Resultatet vedrørende de salmer, der er foreslået udeladt, bringes i bd. 2 s. 29-35.

Det tilføjes dog, at man i en række tilfælde har skønnet, at den lave brugsprocent kunne skyldes forældet sprogdragt, hvilket en bearbejdelse vil kunne bøde på. I disse tilfælde vil man altså bevare den pågældende salme gennem bearbejdelse. Hvad man derimod ikke har omtalt, er det ejendommelige forhold, at en række salmer er noteret med en brugsprocent fra 24% til 63% og dog foreslået udeladt. Det drejer sig mest om salmer med klassisk luthersk, læremæssig realisme. Her har man altså ikke nøjedes med at foreslå en sproglig bearbejdelse, men ret og slet foreslået udeladelse trods den høje brugsprocent.

Grunden hertil må søges i det forhold, som anføres i bd. 1 s.61. Man har i en række tilfælde konsulteret eksperter! "Så har exempelvis psalmer med en for vår tid främmande människo- och missionssyn fått utgå efter samråd med experter på missionsproblematikken idag". Antydninger af begrundelser kan findes i de kommentarer, der foreligger til en række af de bearbejdede salmer, men nogen samlet theologisk udredning af, hvilke theologiske kriterier der har været fulgt, er ikke givet. Den skylder "Psalmkommittén" os. Hvad man har givet, er mest æstetiske betragtninger. Nærmest en redegørelse for de positive theologiske retningslinier, man har fulgt, kommer man i afsnittet om den historiske baggrund og gan-

ske særlig i kapitlet om "Det wallinske arvet".

Der udelades ikke mindre end 55 af Johan Olof Wallins originale salmer og 4o af hans bearbejdelser. Dertil kommer, at man udelader et betydeligt antal af Wallins medarbejdere på 1819-års psalmbok (Ödmann, Franzén, Hedborn, Geijer, Adlerbeth og Åström). Som et kuriosum kan nævnes, at den rationalistiske Balthasar Münter, der var tysk præst ved Sct. Petri kirke i København til sin død 1793, og som var en ven af digterne Klopstock og Cramer, af sine loo tysksprogede salmer fik optaget 9 i Wallins salmebog af 1819 og endnu i 1937-års psalmbok 7. Seks af disse foreslås nu udeladt, mens een foreslås bevaret, omend bearbejdet. Man kan derfor med god grund sige, at salmebogsforslaget rent talmæssigt er et "anti-wallinsk" forslag. Theologisk skulle det være udtryk for, at en rationalistisk neologi, der har domineret de svenske salmebøger siden 1819, nu ønskes afløst af noget andet.

Det vil derfor være på sin plads at sige lidt om, hvad den wallinske arv har som sit theologiske grundpræg. Derom kan man læse udførligt i Dick Helander: Svensk Psalmhistoria, Stockholm 1946 s. lo2ff., hvad der fortfattet er meddelt i Psalmkommitténs bd. 1 s. 29ff. Komiteen citerer litteraturhistorikeren Elsa Norberg: "Vad som karakteriserar den (1819 års psalmbok) är framför allt sammansmältningen av gammalt och nytt, ifråga om både innehåll och stil: upplyst moralism bryter sig mot gammalkristen syndaångest och romantisk hinsideslängtan, klassisk opersonlig objektivitet mot subjektiv innerlighet och bibelsk realism" (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria, 1967).

Allerede i 1926 udtalte Emil Liedgren: "Man skulle kunna försöka ange den wallinska psalmbokens egenart med bestämningen borgerlighet och romantik" (Svensk psalm och andlig visa).

Wallins salmebogspolitik havde naturligvis sammenhæng med hans egen kristendomsopfattelse. Salmebogen skulle være "allom allt", d.v.s. alle uanset samfundsstilling skulle kunne finde noget for sin hverdagssituation i salmebogen, men rigtignok ikke mindst den dannede kulturelite. Den rationalistiske neologis grundpræg bestemtes dels af evighedslængsel, dels af dydsforkyndelse. Modstillingen af denne og den hinsidige verden præger endog opstandelsesforståelsen. Dydsforkyndelsen omfatter borgerdyderne, men kristendommen er i mange henseender blot en motivering af livet i borgerdyd. Salmehistorikeren Ullmann har påvist, hvordan det vrimler med udtryk som: dygdens pris, dygdens undergång, dygdens vägar, dyg-

dens vän, dygdens tårar, dygdens tröst, dygdens mantel, dygdens lag, dygdens blomma, dygdens krona, dygdens hopp og dygdens möda. (D. Helander s. lo8).

Der er en umiskendelig kristocentricitet hos Wallin, men han brugte det bibelske sprog i høj grad som retorisk pompøst virkemiddel, gerne med brug af Karl XII's bibeloversættelse, altsammen for at imødekomme tidens finkulturelle religiøse smag, som han selv delte. Ganske vist indså han mere og mere, at de gamle kernesalmers sprog havde værdier, som ikke burde gå tabt, men han nåede kun til at sige: " Jag wet att hon (salmebogen 1819) blifwet bättre, om redactionen haft mera tid på sig" (D. Helander s. loo).

Hvad Psalmkomiteen ikke nævner, bør ikke overses: Wallin optog ikke noget af det store materiale, som forelå fra pietismens sangbøger. Her ligger uden tvivl en del af grunden til, at den svenske vækkelse i så stort omfang måtte etablere sig uden for statskirken, en fejldisposition til advarsel. Slagordet "allom allt" havde sine begrænsninger. Fra orthodokst luthersk hold kunne man i Teologisk Tidsskrift 1868 sige: "alltför många dogmatiska felaktigheter och tvetydigheter, alltför mycket platt neologisk prosa og alltför mycket osmakligt känslopjunk". bd. 1 s. 32). Mange tilløb til alternativ salmebog eller salmerevision blev ikke til noget før 1937: Frikirkebevægelsen eller den nyevangeliske vækkelse fik derimod sine egne salme- og sangbøger.

Med den største salmedigter i dette århundrede biskop Eklund fik salmebogsrevisionen af 1937 tilført kraft med langt større sans for den ægte salmetone. 1937 års Psalmbok udelod 25% af 1819 års psalmbok. Det måtte blive en tilbagetrængning af den wallinske arv. Men også Eklund angav kun "kriterier for uteslutning av Wallintexter, inte för bearbetning av dem" (bd. 1 s. 33). Men det er åbenbart denne tilbagetrængning af arven fra Wallin, der også præger "Betänkande av 1969 års Psalmkommitté". Og havde denne komite holdt sig til en sådan forsigtig politik, ville det nok have været lettere at få en ny salmebog ud af det. Men det har komiteen unægtelig ikke gjort.

For os danske kan det måske være af interesse, at forslaget udelader salmen af kontraktsprost och kyrkoherde i Östre Eneby i Linköping stift Carl Reinhold Sundell (1857-1947): "Du gav mig, o Herre, en teg av din jord". Begrundelse er ikke anført, men det er jo karakteristisk, at den har fået en nostalgisk popularitet gennem *Aastrups* oversættelse i Danmark. På den svenske hitliste

fik den ved undersøgelsen følgende placering: v. 1: 15%, v. 2: 14%, v. 3: 19% og v. 4: 23%. Svenskerne bruger jo meget mere end vi at plukke vers ud af salmerne. Til gengæld kommer Aastrups bysalme i Psalmer och Visor 1982 i oversættelse af Britt G. Hallqvist og med melodi af Axel Madsen.

Thomas Hansen Kingo, der har 3 salmer i 1937 års psalmbok, må se sig reduceret med Eklunds oversættelse: "Nu skall ej synden mera i träldom hålla mig". Det er nok menneskesynet i denne salme, der er fremmed for vor tid. Den var heller ikke højt på hitlisten (8% for alle vers). Til gengæld kommer en ny med i Psalmer och Visor 1982 i Eva Norbergs oversættelse fra 1979: "Jag tror på Gud som med sit ord". (Forlægget er ikke angivet). *Hans Christensøn Sthen* har 3 med i salmebogen, men een foreslås udeladt, nemlig rejsesalmen. Til gengæld kommer "Den mørke nat forgangen er" med i Psalmer och Visor 1982 som nr. 9o4 i dansk original. Af *Brorson* bevares 3 salmer, der dog underkastes en bearbejdelse, der kun kan tilgives, fordi man i Psalmer och Visor 1982 optager "Den store, hvide flok" i dansk original som 9o5. *Ellen Andersdatter*, forfatterinden til "Eja, min sjæl ret inderlig sig fryder" DDS 361 vil fortsat få begge sine to salmer med i den svenske salmebog, omend i bearbejdet form. *Anders Arrebo* skal fortsat have "O Herre, vem skall bo på Sions bjerg i ro?" med, men i bearbejdet form. *B.S. Ingemann* skal fortsat have 3 salmer med, i bearbejdet form, samt i Psalmer och Visor 1982 "Den store mester kommer" i oversættelse (nr. 832) og i original (nr. 9o2). *Adam Oehlenschlägers* "Lær mig, o skov, at visne glad" bevares, men er under bearbejdelse. *Jakob Knudsen* bliver repræsenteret i Psalmer och Visor 1982 (nr. 81o) med "Se, nu stiger solen" i A. Frostensons oversættelse.

Jo, dansk salmedigtning er repræsenteret, men endnu kun med antydninger af det bedste. Bearbejdelserne vil give dem en skikkelse, som det vil føre for vidt at omtale her.

KRITIKKEN

At der fra *konservativ side* er store indvendinger mod revisionsforslaget var jo med de her anførte antydninger om arbejdet kun at vente. Således har domprovst *G.A. Danell* i bladet "Nya Väktaren" 1982 nr. 1, 2 og 4 skrevet en stillingtagen under titlen "Rädda psalmerna" I-III, hvor han forsvarer en række udeladte salmers forbliven. Han kritiserer især, at salmer om boden eller med tilknytning til bekendelsen og de ti bud savnes. Bidende skarpt hed-

der det: "Nr. 225 med överskriften Prästval skal också utgå. Det måste låta alltför ironiskt at sjunga "En herde vi begära, som kan os troget lära Ditt bud och Ditt behag ": och "Som delar ordet rätt". Det måste vara allt för utmanande, nästen som om det vore et möte för Kyrklig Samling. Att psalmen för biskopsvigning, nr. 226, utgår, kan man förstå. At kalla en biskop i dag "Väktare på Sions murar" och uppmana honom manligt emot ulvar strida och tåligt bära Kristi smälek, verkar närmast som ett hån eller som en uppmaning till trohet mod Bibeln och bekännelsen. Och att strida *manligt* passar inte för de snart kommande kvinnliga biskoparna - även om en och annan skicklig ryttarinna bland dem verkar mer karlaktig än de flesta biskopar" (1982/2 s. 19).

Hvis man af denne smagsprøve ville slutte, at så måtte andre, både private og mere officielle organer være anderledes positive og venlige i tonen, tager man højligen fejl. Man læse blot den allerede citerede artikel af docent dr. teol. Lars Thunberg i konferenceberetningen fra den første nordiske hymnologi-konference i Trondhjem 3.-6. juni 1982 s. 75-87, så ser man, at det ingenlunde er tilfældet.

Dr. Lars Thunberg gør gældende, "att vissa principiella synpunkter måste läggas på psalmdiktningen som sådan och på psalmens kyrkliga funktion, i vor tid og i alla tider, och dessa har i förbluffande hög grad varit försummade i psalmboksarbetet" (s. 75). Han reflekterer over "hur dogmatiskt oartikulerat psalmboksarbetet ofta är"(s. 76). Derfor rejser Thunberg spørgsmålet om forholdet mellem poesi og lære. I den anledning hedder det: "Även om Anders Frostensson i sin 1964 publicerade framställning "När ny psalm blir till" hävdade, att psalmen är en del av Kyrkans lära och undervisning och att vi t.o.m. i Grundtvig-psalmen innehållsligt har att göra med "versifierad dogmatik" (en brukspoetisk "filosofi" som Frostensson i det svenska psalmboksarbetet ofta gjort sig till talesman för men i sin egen inte särskilt hårt läromässigt belastade psalmdiktning och sina påtagliga rent poetiska ambitioner knappast omsatt i praxis), vill jag göra primärt och principiellt gällande, att psalm är poesi, av kristen medvetenhet och erfarenhet präglad poesi, ställd till församlingens liturgiska tjänst, och inte versifierad lära. Men just derför är också frågan om psalmen som mötespunkt mellan poesi och lära av utomordentligt intresse. Och denna fråga kan och skall teologiskt belysas" (s.76). Thunberg tilslutter sig den strukturalistiske opfattelse, at poe-

tisk sprog "alltid tenderar att spränga en existerande kod. Man kan säga, att poesiens strävande går i riktning av 'den oändliga koden'" (s. 82). Et verbalt fastlåst læremæssigt krav "tar livet av poesien" (s. 82). Svaret på evangeliet er ikke mindst salmen: "Och den er ord igen, mänskliga ord, sångbara ord, lovsångens brott mot syndafallsordningens hämmande och otillräckliga Kod. Därför måste psalmen förena sig med läran till ett äkta möte genom att bryta men ändå sammanfalla. Vara lära, men inte versifierad lära utan lära som blir till på nytt och på nytt i erfarenhet, artikulerad och därför verklig erfarenhet" (s. 83).

Denne opfattelse fører til slet skjulte udfald mod revisionsforslaget: "Revisionen måste alltid ha respekt för det en gång gjorda språkliga genombrottets genuina karaktär. Det är därför klåfingrighet förgriper sig. Och det är därför man ofta hellre kan behålla en gammal, kanske inte helt 'begriplig' formulering än välja en utplattning, en uttunning i missriktat pedagogiskt nit" (s. 83f.). Da en salme altid er både tidsbestemt og helt subjektiv, er det et misgreb at tro, at man kan gøre en salme tidløs og "kameleontiskt anpassbar till varje tid och varje församlingssituation". Och ofta gör man det likeså med utgångspunkt från några teologiska kriterier, som man också menar vara tidlösa, samtidigt som man vet, att det ändå just är vår tids behov som blir avgörande. Principiellt är detta tillvägagångssätt enligt min mening något av ett ofog" (s.84).

Endnu hvassere er *Svenska språknämndens* "Yttrande över betänkandet Den svenska psalmboken (SOU 1981: 49-51, avgivet av 1969 års psalmkommitté" av 14.01.1982, underskrevet af Catharina Grünbaum og Bertil Molde.

Nämnden tager kun stilling til "den språkliga och stilistiska utformningen av de i betänkandet indgåede psalmtexterna".

I en sådan udtalelse vil det kritiske altid være det fremherskende. Og selv om der er positive udtalelser, er de kritiske dog så negative, at man knap forstår, at den svenske kirkes officielle komite har så kvalificeret kritik imod sig.

Indvendingerne begynder med den generelle sætning: "Bearbeterna tycks os ha lämnat alltför stor frihet". Forslaget er af denne grund "ojämnt och inkonsekvent". Forslaget må underkastes en gennemgribende bearbejdelse i sin helhed. Ellers ville det ramme Frostensson og Olov Hartmann særlig. Det anerkendes, at verbernes pluralisformer beholdes i et vist omfang. Men det hverdagsagtige "ska" bør staves "skal" og "daj" bør staves "dig", mens udtalen

overlades til læseren. Når det gælder de sproglige konstruktioner og tankeklarheden (tankereda) er kritikken sønderlemmende. "Det är trots allt inte så att det finns någon allmän stiluppfattning i vår samtid som tillåter välhänta och regelvidriga konstruktioner av det slag, som man alltför ofta möter, särskilt i de nydiktade psalmerna". Man gribes af den mistanke, at bearbejderne føler sig befriet fra alle krav om et godt og tilmed forståeligt svensk og at "det höga innehållet" i forbindelse med en misforståelse af begrebet "licentia poetica" retfærdiggør "vilken knagglig språkbehandling som helst". Også i Psalmer och Visor 2 er mange bidrag tyngede af "bristande tankereda". "Ibland beror det på en förvirrad språkbehandling, ibland är det sammanhanget som brister". Det anføres der så en lang række uomtvistelige eksempler på.

Dog mister kritikken noget af sin autoritet, når eksemplerne i nogle tilfælde viser, at Språknämnden ikke kender Bibelen. Om nr. 798:6 hedder det: "'De helige i landet/ de går från kraft til kraft". - Hur går det till?" Det er imidlertid et citat fra ps. 84,8! Svenska Språknämnden ved åbenbart ikke, at bibelen er kirkens "modersmål". Vedrørende nr. 818:3 spørger nämnden: "'Helige Ande, var i vår svaghet' - Vad menas? og vedr. v.2: "'Din är makten i vår svaghet' - Vad menas?" Språknämnden kender åbenbart hverken Rom. 8,26 eller 2. Kor. 12,9. Det er virkelig flovt! Dog, hvis Språknämnden blot har villet anvende komiteens eget krav på forståelighed for nutidens forudsætningsløse mennesker, da har Språknämnden ramt plet. Men det fremgår ikke af udtalelsen.

I sin stillingtagen til brugen af rim og assonanser falder der mange meget hårde domme, som man kun kan tilslutte sig. Der ses kun få gevinster ved at hæve rimtvangen. "Istället har assonansbegreppet ofta använts som skalkeskjul för språklig lättka eller oförmåga. Vad vi får se är en mängd halvrim som inte äger ett dugg mer av innehållslig halt än de fullrim som erbjuds". "Även assonanser måste uppfylla vissa krav" (her henvises til Cathr. Grünbaum: Språk och stil i psalmboksrevisionen". Sv.T.Kv. 1981). Man sporer en ligefrem "rimförakt". Skønt salmekomiteens princip er, at formen skal underordne sig i forhold til indholdet, så får en dårlig form den modsatte virkning, nemlig at ens opmærksomhed indfanges af den dårlige form og hindrer en i at se indholdet.

Det synes, som om Svenska Språknämnden ikke har overvejet prof. Leif Ludwig Albertsens ironisering over de moderne alt for fodformede salmer. Men da det ikke er det, som revisionsforslaget lider

af, så er det måske ikke aktuelt her. Derimod anholder Nämnden med rette "missbruk av asyndeserna".

Sammenfattende bebrejder Nämnden revisionsforslaget, at det lider af, at man har søgt "stilistisk enhetlighet - eller ensformighet. Vi tänker då på tendensen till ett schablonartad bruk av vissa ständigt återkommande fraser och uttryck av ganska innehållstoms slag". "Inte sällan får förslagspsalmerna en konstlat naiv eller till och med banal ton".

Skønt blidere i tonen ligger Kyrkomötets udvalgsbetänkning 1982: 1 på samme linie.

Theologisk anholdes, at vor egen tids specielle spørgsmål dominerer bearbejdelsen i den grad, at det nærmer sig ensretning og almenreligiøsitet. R. Holtes theologiske kritik (STK 4/1981 s. 169f.) fremhæves med anbefaling til overvejelse. I en række tilfælde svækkes fremstillingen af syndens og det ondes radikalitet. Kristologien fortyndes til en konturløs gudstro og anthropologien til en almen optimisme. Vel er moralismen afstrejfet flere steder, og selv om en tilbageføring til reformationstidens retfærdiggørelsestro og forsoningsmotiv også kan påvises, så er dog den klassiske forsoningstanke alligevel tydeligt afsvækket i bearbejdelsen af Sv.Ps. 5,11,24 og 4o. Ofte er originalens grundsyn forandret, så at frelsens overgang fra negativ til positiv status ændres til en overgang fra "neutral" til positiv status, hvilket også hænger sammen med en vis theologisk slaphed og en veg gudsforestilling. Alt for meget fyldekalk forefindes. Den kritik, som G.A. Danell udtalte, får tilslutning uden navns nævnelse. Man finder i revisionsforslaget en "språklig och innehållslig nyenkelhet", som er fremmed for de gamle salmetekster. I spørgsmålet om rim fastholdes, at når original-versionen er rimet, skal bearbejdelsen også være det. Assonans er brugt i et sådant overmål, at der er tale om "assonansschabloner".

Også gode elementer fremhæves f.eks. nedtoningen af det nationalreligiøse i Wallins salmebog og andet.

Et særligt kapitel udgør indførelsen af en økumenisk salmebog, den såkaldte sampsalm, hvor man søger at lave en stamdel af salmebogen, som er fælles for alle svenske kirkesamfunds udgave. Hele dette spørgsmål må imidlertid have en særskilt behandling, som der ikke er plads til i denne fremstilling.

Udvalget sammenfatter sin indstilling i 12 punkter. Man ønsker revisionsarbejdet ført til ende, at tillæg 1 og 2 må bruges indtil

domssøndagen 1986, men sammensætningen af komiteen må ændres. "De ledamöter som i mer väsentlig grad också bidrager med nya texter, textbearbetningar, nya koraler och koralbearbetningar, ersättas av andra ledamöter". Det betyder bl.a. Frostenssons udtræden, selv om navnet ikke nævnes. Man ønsker endelig at een af salmerne ved den almindelige gudstjeneste må frit udskiftes med en ikke stadfæstet salme eller bibelvise.

Siden har der været afholdt Kyrkomöte i marts 1984. Det svenske Kyrkomöte har som bekendt fået sin tidligere vetoret frataget, og er et rent rådgivende organ. Der er da heller ikke sket nogen ændring af Psalmkommitténs sammensætning. Der udsendes stadig meddelelser om løbende afpudsning af forslaget. Sidst udsendte "Lägesrapport Ekumenisk Psalmboksdel" er fra marts 1984. Man arbejder åbenbart på ikke at støde frikirkerne yderligere ud i deres egen eksistens, løsgjort fra statskirken. Til gengæld tages der åbenbart ikke hensyn til de bibel- og bekendelsestro lavkirkelig/højkirkelige dele af den svenske kirke. Imidlertid er der for denne del af kirken sket et fremskridt, hvis rækkevidde endnu ikke kan overskues. Kyrkomötet har efter gentagne "motioner" helt tilbage til 1976 endelig anbefalet, at det tillades, at der ved hver ordinær gudstjeneste må bruges en salme, som ikke står i den autoriserede salmebog. Derved bliver det muligt at holde den klassiske, ufordærvede salmedigtning i live. Der vil formodentlig opstå hele tillæg, hvori samlinger til dette brug stilles til rådighed. Kritikken har uden tvivl været så kompakt, at dette kompromis har været nødvendigt, hvis den svenske kirke skal få en ny fællessalmebog. Men at man ikke tager den til rådighed stående ekspertise, som findes i så rigt mål i den svenske kirke, ind i salmebogsarbejdet, får en til at tænke på den svenske statsmand Oxenstiernas ord til Gustav Adolfs datter, der endnu var for ung til at føre regeringen: "Christina, du vet inte, med hur litet uppbringande av förnuft världen regeras!"

OM NØDVENDIGHEDEN AF AT SKRIVE SALMER

VED LISBETH SMEDEGAARD ANDERSEN

Nærværende artikel er oprindelig holdt som et foredrag eller et indlæg på Præstehøjskolen. "Overskriften" over den debat, hvori indlægget skulle indgå, var: "Optagelsen af nye salmer i salmebogen", og jeg vil derfor indlede med at gentage, hvad jeg også sagde dengang, at det ikke er mit egentlige emne, da jeg hverken er hymnolog eller salmebogsekspert. Det, jeg kan og gerne vil sige noget om, er, hvorfor jeg finder det nødvendigt at skrive salmer idag. Men alligevel er det også sådan, at det indirekte har med det andet at gøre, fordi man i Danmark ikke kan undgå at blive skubbet lidt over i en forsvars/angrebsposition, når man vover sig ind på noget så mistænkeligt som at skrive salmer.

Og egentlig er det jo uretfærdigt, at man altid skal forsvare sig, når man skriver salmer. Men det skal man. Engang for mange år siden læste jeg et interview med tegneren Hans Bendix, og han sagde noget, som jeg siden har tænkt over mange gange. Han sagde: "Den,der laver noget, står altid med hatten i hånden". Det gælder i hvert fald også en salmedigter. For man vil jo nu engang gerne have sine salmer brugt - have dem sunget - have dem ud i blæsten - og så *kommer* man ud for denne lidt overbærende bemærkning: "Hvad skal vi med nye salmer, vi har jo så mange dejlige gamle salmer".

Det er rigtigt. Det har vi. Vi har, som en mand engang sagde til mig i kirkedøren" :... både Kingo, Brorson og så ham Grundtvig med "Op al den ting" og "I østen stiger solen op"". Man skal egentlig være lidt hårdhudet, eller også må man indarbejde et par standardsvar. Et af mine er fast! Når en venlig sjæl ser mildt på mig og siger: Ja, Kingo er det jo ikke ..." - så ser jeg lige så mildt igen og svarer: "Det var faktisk heller ikke meningen".

Det er for mig sagens kærne. Det skal ikke være Kingo! Vi har en utrolig god og fin salmetradition i Danmark. Den skal vi nok bygge på, men på den anden side heller ikke kopiere. Men det kan ikke være meningen, at den tradition skal medføre, at salmedigt-

ningen efter midten af forrige århundrede skal have umulige vilkår. Det kan ikke passe, at det skal betragtes som noget hen i nærheden af helligbrøde at skrive nye salmer, for der er vel ingen, der vil påstå, at fordi Rembrandt malede nogle dejlige billeder, så har det været overflødigt at male billeder lige siden.

Dertil kommer, at den holdning egentlig udtrykker en tendens, som vi i hvert fald i vore prædikener af al magt forsøger at bekæmpe: nemlig, at kristendom har noget med fortiden og kulturen at gøre, men ikke meget med nutiden. Det er dog en utrolig holdning til evangeliet at mene, at det ikke kalder på nutidige svar. Og det er tragisk, at det på et vist tidspunkt faktisk ikke gjorde det.

Derfor finder jeg det særdeles påkrævet at skrive salmer i dag. Evangeliet kalder salmer frem, fordi hvert nyt slægtled - hver tid - stiller sine spørgsmål udfra nye vilkår. Evangeliet er det samme, men dets lys rammer nye facetter i vore liv - til dom, til håb og til forjættelse. En bøn idag har et andet indhold end for loo år siden, selvom bønnens væsen er det samme. Og en salme er en slags bøn. En prædiken idag tager andre ting op end for loo år siden, selvom forkyndelsen bygger på det samme. Og en salme er også forkyndelse.

Vi har idag eksistentielle problemer, som tidligere tiders mennesker ikke kendte. Vor opfattelse af mange grundlæggende spørgsmål er anderledes, og selvom der er noget tidløst i en salme, er der også noget tidsbestemt. En af de ting, der presser sig på for vor tids mennesker, er fornemmelsen af at være dimensionsløse. Det har man også kendt tidligere - vi møder det i Davids salmer som ordene om, at mennesket er som græsset, det visner og forsvinder. Men fornemmelsen har en anden form idag - måske, fordi den nu er iblandet affaldsprodukter fra individualismen. Mennesker i dag har en sær løsrevet fornemmelse, vi føler os ikke forankret i noget, der er større end os selv. Man behøver blot at tale med en flok konfirmander for at finde ud af, at mange af dem synes at føle, at de er "tabt" ned i verden, uden rødder bagud og uden tanke på, at der er en fortsættelse. Det giver en vældig rodløshed.

I en salme, der er en fortolkning af ps. 9o, har jeg forsøgt at vise, at vi er en del af noget overordnet: af Guds evighed. Et forsøg på at imødegå fornemmelsen af, at livet er så kort og ligegyldigt - tilfældigt - og et forsøg på at fortælle, at vore ord

bliver tomme, hvis de ikke rummer andet end os selv. Mundende ud i en kristen forkyndelse - men en forkyndelse, som menigheden selv udtrykker, fordi den selv synger med på den:

Herre, vor Herre, i Dig var vor bolig,
slægt efter slægt, medens bjerge steg frem,
groet af jorden, der kendt og fortrolig,
gemt i Din evigheds dyb var vort hjem.

Under Din vrede blir liv til fragmenter,
mennesker støv mellem skærver og grus -
visner som græsset blandt stenelementer,
fyger ved aften som halmstrå om hus.

Ekko af ord hænger tomme i rummet,
bortvendte ansigter lukkes om gråd;
farver forvitrer, mens glæden forstummet
trækker i gråret sin spindelvævstråd.

Herre, hos Dig er den visdom, vi vrager,
- ordet, der tolker vort mismod som skyld
nærer det håb, der i lysende flager
flyder i skyggen som skærme af hyld.

Lær os at tælle de hvirvlende dage
- dirrer de end mellem længsel og trods -
Du, som i kærlighed hørte vor klage,
vendte i Kristus Dit ansigt mod os.

Mød os i ham her i byernes gader,
kald med hans stemme blandt nælde og tjørn,
morgner, der rødmer om gavle og flader!
Vis os hans træk bagved legende børn.

Under velsignelsens ord fra Din kirke
jubler vort hverdagsord - brister i sang!
Angsten, der tynger og hæmmer vort virke
svinder i blæsten som blåklokkeklang!

En forkyndelse, som menigheden selv synger med på! Det leder frem til noget, der for mig er meget centralt. Og egentlig lidt skræmmende. Jeg ved ikke, hvor ofte præster gør sig klart, at en salme lægger folk ord i munden. Med vort salmevalg får vi mennesker til at sige noget, synge noget - og det skulle jo helst være noget, de ærligt mener. Man kan blot tænke på, hvor pinligt det kan være at synge med på en "fest-sang", der er helt forkert. Man snerper måske munden sammen i skæve vendinger, man krummer tær og alt muligt andet - men man synger! Man udtaler de ord, der er trykt på papiret.

Det gør en menighed også. En dansk gudstjeneste er ovenikøbet sådan indrettet, at menigheden stort set er passiv under det hele, undtagen ved salmesangen. Derfor er det også utrolig vigtigt, at disse salmer virkelig udtrykker noget, man mener. Grundtvig har

vist engang udtalt, at en salme er et "livsudtryk" - menigheden skal synge ud af sig selv, når den synger, og det er netop det, jeg gerne vil ind på. Der er adskillige folkekirkemedlemmer, der føler, at det, der sker i kirken, er uvirkeligt og kan nærme sig det hykleriske, for "der er da ingen mennesker, der mener sådan idag".

Undertiden spørger jeg mig selv, om vi præster egentlig helt har gjort os klart, at en del af de ord, vi bruger - og også synger - er kolossalt belastede. De har suget en gammeldags moralisme til sig, som gør, at vi må forsøge at finde nye udtryk for de samme ting (hvad vi jo også gør i vore prædikener). Jeg tænker her ikke først og fremmest på det uforståelige - det er der blevet sagt så meget om andre steder - men på ordenes negative ladning. Ord som synd, bod, brøde og lign. Prøv at tænke på en salme som "Herre, jeg har handlet ilde/syndens byrde er så svar/ej den vej, jeg vandre ville/som du mig befalet har ...". Det er ikke et "livsudtryk" for moderne mennesker, og slet ikke i verset:

"Jeg bekender for dig, Herre,
at jeg gjorde skam og synd,
jeg dit barn ej ville være,
ak, din nåde mig forkynd,
o, at mine synder lede,
ej optænde må din vrede".

Her "bekender" menigheden noget - men mener vi det? Eller er det tomme ord?

Hvis et ganske almindeligt, ikke særlig kirkevant menneske, skulle have forvildet sig ind i kirken for at undersøge, om det "måske alligevel ....", så vil en sådan salme meget nemt gøre ham helt sikker på, at det faktisk var, som han ventede og frygtede og huskede, fra han var barn: Fremmed og gammeldags og livsfjernt.

Men det betyder jo ikke, at mennesker idag ikke har syndsbevidsthed - eller at man ikke skal tale om synd. Men man kan måske prøve at gøre det på en anden måde, som rammer det, vi føler i dag. Jeg har prøvet i en fastesalme at sige således:

"Vi kommer, Herre, til dig ind
fra hverdagslivets pligter
med splittede og bange sind,
vi ved, hvor tit vi svigter ..."

Og også i en Langfredagssalme med verset:

"Det er vor dybe nød
vi ville selv hans død
af vore ord og tanker
skød smertens tjørneranker ..."

For vi ved jo ligeså godt som tidligere tiders mennesker, at vore tanker er fulde af mørke, at vore motiver oftest er blandede, og at vi uafladeligt afstedkommer ondt!

Det er i en sådan artikel begrænset, hvor meget man egentlig kan komme ind på. Men der er endnu et aspekt, der forekommer mig vigtigt. Det er det, man kunne kalde det kvindelige element i salmerne. Det er ikke, fordi det ikke findes i vore salmer (selvom Brorson i DS 567 skriver: "Nu da tillykke/du mandig kristensjæl/ Lad dig ej trykke/her er Immanuel"), for der er masser af salmer, der handler om kvinder og det kvindelige. Men det er nu engang set udefra. Af en mand. Jeg tror, der er sider af den kristne tro, der er levende og frodige, men som ganske simpelt ikke er repræsenteret i salmebogen.

For det første er der Maria-skikkelsen. For godt et år siden blev jeg bedt om at lave en salme om Maria, og det blev til to - én over hver af de to tekster til Mariæ Bebudelsesdag. Den ene er en slags tolkning af Maria-skikkelsen. Ikke først og fremmest som den uberørte, rene jomfru, men som kvinde i det hele taget, og som forbillede for tro. Det er en bebudelsessalme, og nu ved jeg godt, at Grundtvig allerede har skrevet en sådan med det kendte vers:

"Som lyn indtræder Gabriel
med et Hilsæl!
som skrækker, skønt det fryder".

Forhåbentlig bliver det ikke opfattet som en utidig kritik af Grundtvig, når jeg tillader mig at sige, at det forekommer mig - som kvinde - at være en noget bombastisk bebudelse. Med lidt mindelser om Zeus med lynkilen! Og jeg tror i hvert fald at kunne sige, at det ikke har meget at gøre med de følelser, en kvinde gennemstrømmes af, når hun opdager, at hun er gravid. Men de fleste kvinder kender vel en tøven - og jeg mener også, den findes i Lukasteksten - en tøven og en blanding af følelser. Jeg har prøvet at sige det sådan:

"Maria, var du fristet til
at vende dig fra Gabriel
og Helligåndens flammer.
At vise livet fra din dør
og leve uberørt som før
bag drømmens glasgrå rammer".

For mig er det uberørte et tvetydigt begreb - og ikke ubetinget positivt. Man kan unddrage sig livet - men Maria gik ind i livet, hun forblev ikke i menneskelig forstand uberørt og usårlig. Det er hendes tro, og derfor er der bag den unge jomfru et andet billede, måske mere levende og menneskeligt:

"Bag dine træk i lysets kreds
fortroligt nær i skyggen ses
et ansigt, slidt af livet,
en kvinde, furet af fortræd,
som gennem sorg og verdners skred
har levet, elsket, givet".

For livet slider på os - netop når det leves i tro mod livets skaber. Og det er fyldt med modsætninger: glæder og smerter. Også den fantastiske glæde og undren, man oplever under et svangerskab, og som mænd kun kan opleve "på anden hånd"; men som vi gerne vil dele med dem. I en sådan glæde kommer man Gud meget nær - og finder også stemme til lovsang, Marias lovsang:

"Mit sind er fuldt af glæde
og bristefyldt med sang,
som dråber, spændt af væde,
i vårens smelteklang.
Du gav mig, Gud, at være
og ånde i din fred
og skjult ved hjertet bære
i kim din kærlighed ..."

Måske er en af grundene til, at vi ser flere kvinder end mænd i kirken den, at for kvinder er børn og tro knyttet sammen. Vi ved, at det vigtigste i livet kan vi ikke tage selv - men heller ikke klare alene.

Sammenhængen mellem omsorgen for børnene og bønnen til Gud har jeg prøvet at få med i et vers, der lyder således:

"Du gav os børn, der sopper
i lyse klinters læ,
et svæv af blomsterknopper
på havens æbletræ.
Gud, giv os værn mod trusler
om død og undergang,
og skærm den tro, der pusler
i grådens efterklang".

Man vender sig med en utrolig længsel mod Gud, når man overvældes af ømheden og taknemligheden over børnene, og her er vi i nærheden af noget, der også kommer frem, når unge mennesker kommer med deres børn til dåb. Nu er jeg selv i den heldige situation, at jeg ikke havde teologiske skyklapper på, da jeg i sin tid kom

med mine egne børn til dåb, og jeg er ganske sikker på, at jeg ikke kom for at få dem genfødt. Jeg kom, fordi jeg havde en overvældende følelse af ømhed og ansvar overfor det barn - men også af magtesløshed, og fordi jeg følte, at her var noget, vi måtte dele med en, der var større end vi selv var. Det er tanker, som dåbsforældre i meget høj grad også giver udtryk for idag.

Nu ved jeg godt, at dåbsteologi er et ømtåleligt emne, og man kan jo i høj grad diskutere, om det er menneskers behov, det drejer sig om. Men det gør det også, og det er min absolutte overbevisning, at det er det, der gør, at selv moderne, kirkefremmede mennesker kommer i kirke med deres børn for at få dem døbt. En situation, der iøvrigt minder en del om den, vi kender fra Markusevangeliet, hvor mødrene kom med deres børn til Jesus, for at han skulle røre ved dem. Men disciplene ville hindre dem i det! Jeg tror, det er meget vigtigt, at vi ikke med en masse uforståelighed stiller os imellem børnene og dåben, og så må man jo heller ikke glemme, at det ikke primært er teologerne, der synger salmerne - det er menigheden.

Jeg har lavet en dåbssalme, og i et af versene har jeg forsøgt at give ord til de tanker:

"Barn, fra moderskødets varme
- krummet om dit væsens rod -
ligger du i vore arme,
glædens form i kød og blod.
Ved din ubeskyttethed
værgeløs mod al fortræd
røres tankens nattestrenge
tyst til bøn om sammenhænge".

Til slut: Der er måske særlig ét, der vel nok har gjort det svært at skrive salmer i dag - moderne salmer. Det er, at lovsang ligger vor tid meget fjernt! Vi kan se det i lyrik, i malerkunst, i romanlitteratur - og en salme er jo en lovsang. I romantikken f. eks. havde også en del af den verdslige digtning en salmetone. Jeg ville så gerne skrive salmer, som alle kan synge med på: unge og gamle, kirkevante og kirkefremmede. Det må være muligt, og egentlig tror jeg, at selv særdeles kirkevante mennesker er mere åbne overfor nye salmer, end vi ofte tror. Ikke mindst kvinder. Jeg fik engang et brev fra en dame, der skrev til mig, at hun fandt, det var vigtigt med nye salmer, fordi der også skulle være plads for vor tids angst og tvivl, og fordi - som hun skrev - at "tro ikke er så ukompliceret som i gamle dage". Hun er 93.

Men en lovsang er ikke kun en lovprisning. Det er også en glæde,

der vokser frem med selve salmen, så den *blir* til lovsang. Stiger frem - ganske som jorden steg frem i skabelsen og foldede sig ud for Guds øjne - med vækster, dyr - liv og lyde.

Derfor er skabelsessalmer lovsange. De munder ud i glæde, taknemlighed, ømhed:

"Da mørkets hinde faldt som skæl
fra verdensdybets grav,
og Ordet skilte vandes væld
til himmel, jord og hav -

da vinde slog mod tidens port
og fyldte dagens sejl
og klædte nattens hvælving sort
med aftryk af Din negl -

da kaldte Du mod jordens støv,
så spirer sprang af muld
som urt og lilje, ranke, løv
og hveden, skyggegul.

Langs birkens spinkle grenenet
løb lysets glædessang,
til hver en tone, fuglelet,
fik næb og vingefang.

Og toner faldt på Herrens bud
til bas i elg og bjørn
og brast i gråd og latter ud
hos menneskenes børn.

Da hvisked Du Din kærlighed
som længsel mod vor kind -
en gåde fra Din evighed
blev rytmen i vort sind.

Den banker i vor vredes mod,
når liv blir ødet bort,
og sitrer i vort hjerteblod
som angstens grå akkord.

Den toner tæt bag dagens krav,
en kalden - dyb og stærk -
til omsorg for det liv, Du gav
ved Dine hænders værk.

"OG STANDS EI, OM END LUE-FAVN DIG BYDE STOLTE BLOKKE!"

Nogle bemærkninger til biskop Thorkild Græsholts salmehistoriske iagttagelser omkring 3. vers af DDS nr. 575, Grundtvigs: "Har hånd du lagt på Herrens plov".

AF BØRGE MØLLER-MADSEN

Hymnologiske Meddelelser nr. 3, 1984, efterlyser reaktioner fra læserne. Her er en - desværre en, der er skeptisk med hensyn til Thorkild Græsholts fortolkning med huggeblokken og den formodede forbindelse med Ludvig Bødtchers digt om den "stolte blok", der måtte ende som brænde under kokkens madgryde. Dette billede skulle ifølge fortolkningen være et tegn på Grundtvigs rodfæstethed i sjællandsk fortælle- og folkelige verstradition: hans barndoms "sprogmesterinde", den gamle barnepige Malene fra Udby præstegård, og Ludvig Bødtchers bedstemor ved rokken repræsenterer en folkelig fortælletradition. Grundtvigs salme er fra 1836, Bødtchers digt kendes først fra 1845, et muligt folkeligt forlæg har ikke kunnet opspores.

Det "dunkle" vers 3 - som meningsmæssigt ikke er særlig dunkelt - rummer et gådefuldt billede - noget om ufortrødent at gå fremad i Jesu navn over stok og sten, ikke lade sig standse af "Lue-Favn" eller "stolte Blokke" - at gå på gløder, at vandre over "den falske Grund", som kun tilsyneladende er til at stole på, men trods alt have målet fast i sigte.

Vi skal vænne os til "at huske lidt på tværs i nationallitteraturen" siger Thorkild Græsholt. Heri kan en litteraturhistoriker som undertegnede kun være enig, omend jeg kommer til et andet resultat:

Jeg opfatter det gådefulde tredje vers som en beskrivelse af en vandring gennem et øde bjerglandskab. Vandreren er bogstaveligt talt "på vulkaner", passerer størknede lavablokke ("stolte blokke"), føler at han går på gløder, og han lader sig let narre af "den falske Grund", selvom den giver et skin af sikkerhed. En slags videreførelse af billedet finder vi måske i det i DDS udeladte vers 5, der slutter: "Og han, som har Vand-Kilden,/ Han gaaer for os i Ilden".

Hvor kan Grundtvig have fundet inspiration til dette billede af

en glødende lavamark? Selvom han ofte åndeligt talt følte sig på vulkaner, havde han ikke haft lejlighed til, rent bogstaveligt, at opleve en vulkan i udbrud. Naturligvis kunne hans egen digteriske fantasi føre ham vidt omkring, men, som Græsholt skriver, vi skal vænne os til "at huske lidt på tværs i nationallitteraturen".

Det kan for eksempel gøres ved at se på en dengang nyudkommen dansk succesroman, skrevet af en 3o-årig relativt ukendt digter ved navn Hans Christian Andersen: "IMPROVISATOREN" fra 1835 (året før Grundtvig lod sin salme trykke), i øvrigt samme år som H.C. Andersen indskrev sit navn i verdenslitteraturen ved at udsende sit første beskedne hefte "Eventyr, fortalte for Børn".

"Improvisatoren" gjorde Andersen europæisk kendt, før eventyrene, hurtigt oversat til tysk og engelsk og senere til en række andre sprog, europæisk bestseller må vi sige i dag, noget som blev meget få ældre danske romaner til del.

Handlingen foregår i Italien, hvor hovedpersonen fødes og vokser op. Et markant afsnit beskriver nogle unge menneskers bestigning af Vesuv, som er - om ikke just i udbrud (den er "i søndagshumør", som en af dem siger) så dog farlig at betræde. "Vi kravlede over store lavablokke, der var ej vej eller sti" - "snart følte vi, at alt var varmt, hvad vi rørte ved", overalt er strøet "ujævne blokke" og de går over glødende lave, "det varmede gennem sålerne", de efterlader "glødende fodspor" i den kun to døgn gamle lavaskorpe, de går bogstaveligt talt på gløder. ("Paa Gløder gaae vi allen Stund", siger Grundtvig). "Vi så under os den røde ild, var skorpen bristet, vare vi styrtede i et ildhav" - "over os steg ildsøjlen med gloende stene; aldrig har jeg følt mig Gud så nær. Hans Almagt og storhed fyldte min sjæl! - Mægtige Gud, din apostel vil jeg være!" Der tales om store blokke, ujævne blokke, mægtige blokke, desværre ikke om "stolte blokke", hvad jeg må erkende svækker min hypotese.

Jeg har ikke noget bevis for, at Grundtvig har læst Andersens nyudkomne "Improvisatoren", men jeg finder det sandsynligt. Det havde derimod de to stores fælles ven Ingemann, der skrev en begejstret anmeldelse af romanen. Grundtvigs billede af den besværlige vandring over stok og sten, forbi de "stolte blokke", over falsk grund og på gløder *kan* være inspireret af Andersens henførte og også religiøst betonede skildring, et naturmaleri fra samtiden. Så lad os bare "huske lidt på tværs i nationallitteraturen".

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER, KIRKEMUSIKKEN OG VARTOV-SANGEN ENDNU EN GANG

AF JENS PETER LARSEN

I min artikel i Hymnologiske Meddelelser 1984, nr. 1-2, stillede jeg i forbindelse med min kritik af Henrik Fibiger Nørfelts bog 'En ny sang -' til afslutning et principielt spørgsmål: "Den for mig lidt uhyggelige blanding af saglig dokumentation i registreringen af melodiansættelser i de gamle salmebøger og uhæmmet subjektive vurderinger og forslag til melodiansættelser i HFN's bog, uden at denne modsætning på nogen måde er fremhævet eller indrømmet af forfatteren, må tvinge det spørgsmål frem: Er dette musikredaktørens principielle linje? Gælder der en mindre objektiv målestok for behandlingen af det musikalske stof i HM? --- Jeg vil påskønne en klar tilkendegivelse af, at de tendenser, der her har gjort sig gældende, ikke kan tages som udtryk for den linje, hvorefter de musikalsk-hymnologiske problemer skal behandles i vort udmærkede tidsskrift".

Som svar herpå fremkom i nr. 3 en redaktionel udtalelse: "På given foranledning skal redaktionen udtale, at private publikationer, der har Hymnologiske Meddelelsers redaktører som forfattere, er redaktionen principielt uvedkommende, og at ingen kvalificerede indlæg i den hymnologiske debat fremover - så lidt som før - vil blive holdt ude af tidsskriftet".

Hvad der har foranlediget den sidste sætning, har jeg lidt svært ved at se. Den synes kun indføjet som afledende manøvre for at give et forkert indtryk af min forespørgsels tendens: at tilskynde redaktionen til at tilstræbe en lignende objektivitet i fremstillingen af musikalske som af tekstlige problemer. Det jeg frygtede var, at den saglige, mest muligt objektive behandling af spørgsmålene skulle vige pladsen for den kedsommelige ensporede diskussion, som har været gængs i organistkredse gennem lige ved hundrede år. Jeg har selv gennem de sidste halvtreds år måttet ofre urimelig meget tid, som kunne være brugt langt bedre, på dødssyge diskussioner af de to yndlingsemner: Laub og Den danske koralbog. HFN's oplæg i den omtalte bog er jo baseret på en urigtig fremstilling af

forholdene omkring melodiansættelserne i Den danske Salmebog og Den danske Koralbog, og den nye polemiske tendens hos redaktionen blev til overflod understreget af Bengt Johnssons af redaktionen bestilte og godkendte 'anmeldelse' af den samtidige udgave '69 Melodier', som ikke havde nogetsomhelst at gøre med saglig kritik, men fra ende til anden var et angreb på 'Den danske Koralbog'. Når dette skal vurderes som hvad redaktionen kalder et 'kvalificeret indlæg' er vi kommet langt ned i henseende til kvalitetsvurdering, og den af mig frygtede slækken på kravene til behandlingen af det musikalske stof er evident.

Når det betones, at 'private' publikationer af HM's redaktører er redaktionen principielt uvedkommende, kan det lyde meget bestikkende - selv om det er svært at se, at en bog om et emne, der er centralt knyttet til HM's stofområde, virkelig kan betragtes som noget, der ikke kaster lys over sin forfatter, også i hans egenskab af ansvarlig redaktør. Og i dette tilfælde er der endda en særlig baggrund. Da HFN trådte til som musikalsk redaktør, var det begrundet i hans kontakt med komposition af salmemelodier i 'moderne' stil, ikke i nogen hymnologisk indsats. Det viste sig hurtigt, da han skulle anmelde nyudgaven af Laubs 'Musik og Kirke', at han stod helt hjælpeløs over for denne opgave. Jeg fandt det så betænkeligt, at en hymnologisk så lidt kyndig, uanset hans kvalifikationer som praktisk musiker og komponist af salmemelodier, skulle stå som ansvarlig redaktør af HM's musikstof, at jeg fremsatte ønske om at udtræde af bladets støttekreds, men jeg blev opfordret til at se tiden an og afvente, at HFN fik tid til at dokumentere sine kvalifikationer. Der har ikke siden i HM været større bidrag af ham, der kunne tjene dette formål, og det har derfor været helt selvfølgeligt for mig, i den omtalte bog at se det nu endeligt fremkomne materiale, der skulle legitimere HFN som hymnolog og som ansvarshavende redaktør. Derfor min afsluttende interpellation.

Med redaktionens blå stempel til sig selv er det klart, at vort syn på bladets integritet er så forskelligt, at jeg for mit vedkommende må stå af vogn og bede om at få mit navn slettet i listen over medlemmer af tidsskriftets støttekreds. Når jeg bruger udtrykket integritet, håber jeg det må forstås, at det ikke - som det med den førnævnte danske tradition for kirkemusik-diskus-

sioner utvivlsomt vil blive udlagt - drejer sig om opposition mod en bestemt *musikalsk* holdning. Det er undersøgelsens *karakter*, sammenblandingen af en fordomsfri, forskningsmæssig og en ideologisk eller rent subjektivt bestemt manipulerende holdning, jeg må tage afstand fra. Jeg må afsluttende bede om plads til en kort kommentar til HFN's bemærkninger i nr. 3 (s. 156ff.), men først nogle få ord til John Wedell Horsners 'Om arven fra Vartov og dens forvaltning' i samme nr. (s. 151ff.).

Mit anliggende var jo først og fremmest en vurdering af HFN's fremstilling af Grundtvigs forhold til melodispørgsmålet, og de '69 melodier' kan kun være noget sekundært i den forbindelse. Det er naturligvis helt legitimt at interessere sig også for udviklingen af Vartov-sangen efter Grundtvigs død, men hvis vi søger et 'autentisk' udtryk for Grundtvigs stilling, så må det jo findes i Vartov-sangen før 1872, ikke i den senere, som til dels direkte gik væk fra Grundtvigs egne traditioner.

JWH kalder det misvisende, når jeg benævner Hartmann som en "central" komponist og Barnekow som en "efterfølger", men det gør jeg faktisk ikke: jeg taler om to *generationer*, ikke om de enkelte komponister. Det er rigtigt, at Barnekow var meget tidligt i gang; hans første melodier er fra før han var tyve, men det flytter ham ikke generationsmæssigt. Alle de hos mig anførte komponister af 'den centrale generation' er født inden for tiden 1801-1812, mens efterfølgernes generation er født i årene 1833-40. Det vil sige, at den ældre generations ungdoms- og læreår falder i en tid med stærke mindelser om det 18. århundrede, med Zincks koralbog og Weyses kantater - men endnu ikke morgen- og aftensangene. Den yngre generation derimod vokser op i glansen af den vundne Treårskrig, med Gade som repræsentant for den fuldt udsprungne romantik, med Weyses romancer og sange i hjemmene m.m. Jeg er helt enig i, at Barnekow er en fin sangkomponist, men det ændrer ikke ved sagen. Den ældre generations komponister var Grundtvigs lidt yngre samtidige; den yngre generations komponister var født 50-60 år efter Grundtvig og vokset op i helt andre musiktraditioner.

På forskellig måde kredser JWH om det spørgsmål, som ofte er omtalt som et af de specielle problemer ved udviklingen af salmemelodispørgsmålet i anden halvdel af 19. århundrede: melodioverfloden.

Som en retorsion mod bebrejdelser for, at de '69 melodier' på uheldig måde øger "bredden/splittelsen" i melodirepertoiret langer han ud mod 'Laubianerne', der "i deres rastløse søgen efter fornyelse (eller forældelse) i melodirepertoiret har importeret den ene tyske melodi efter den anden". Jeg ved ikke, om Laub selv hører til blandt 'Laubianerne' - det kan han vel i sagens natur egentlig ikke godt gøre -, men hvis man undersøger, hvilke tyske melodier der i DDK er kommet til fra Laub selv eller 'Laubianerne' - altså ikke melodier, der tidligere har været i dansk tradition eller de (ikke helt få) der er ført over fra Prahl og Heinebuchs sønderjyske tradition -, så bliver der, så vidt jeg kan se, 25 melodier indført af Laub - hvoriblandt meget sungne som 'Giv mig, Gud, en salmetunge', 'Denne er dagen', 'Du, som går ud fra den levende Gud' osv. - og lo-12 indført af 'efterfølgerne' i '13o melodier' (1936) og DDK (1954), så der er trods alt et godt stykke til '69 melodier', for ikke at tale om 'Menighedens Melodier' (I-II) med dens op mod 13oo melodier.

JWH synes at nære overdrevne forestillinger om MM som udtryk for dansk kirkesangstradition. Han mener, at Bielefeldts Koralbog "ikke på rimelig måde afspejlede melodibrugen rundt omkring i landets kirker", og at man i MM kun optog melodier, der "havde et virkeligt liv", ikke blot et "skinliv". Der kan dog næppe være tvivl om, at der i MM er et meget stort antal melodier, der aldrig har været i brug eller som blot har været en specialitet for en bestemt lokalitet. Sådanne melodier kan ikke siges at være levende kirkesang, og hvis en koralbog skal optage alle dem, bliver den lige så uhåndterlig og upraktisk som MM og ikke til at betale. Ud fra egen erfaring: jeg begyndte min organistuddannelse nogle få år efter udgivelsen af MM, men jeg har i mine mange år som aktiv kirkemusiker aldrig været et sted, hvor MM var i brug som koralbog, og jeg har uhyre sjældent mødt krav om en melodi der skulle søges der. De almindeligt anvendte melodier, som ikke fandtes i Bielefeldt eller Dansk Kirkesang (senere tillige 13o melodier) kunne i min praksis vistnok bogstavelig talt tælles på een hånd. Jeg mindes i øjeblikket egentlig kun Hartmanns 'Stor er Du, Gud' ('Din Kærlighed') som ikke fandtes i Bielefeldt, men måtte tages fra Berggreen. Men det kan der utvivlsomt diskuteres længe om, hvis man vil åbne for sluserne. Og så kan man jo spørge, om fællesskabet i salmesangen ville vinde ved at man bruger løs af de

otte forskellige melodier til 'Denne er Dagen', ti forskellige til 'En Sædemand gik ud at så', ni forskellige til 'Giv mig, Gud, en Salmetunge', elleve forskellige til 'Hil dig, Frelser og Forsoner' osv., for ikke at tale om de femten forskellige melodier til 'Den store hvide Flok'.

JWH vil også "anholde", at jeg "affejer det hele som en gang nyromantik". Er det mon helt gået ham forbi, at der er hausse i den periode i øjeblikket? Lad os fra hjemligt område blot nævne Skagens-malernes raketagtige opstigning og fra internationalt musikliv Mahler-renaissancen. Også det kunne der siges meget om, men på kirkesangens område kompliceres sagen naturligvis ganske væsentligt af, at melodierne skal ses som tjenere for salmeordene, som led i gudstjenesten sunget *af* menigheden, ikke som fri koncertmusik sunget *for* menigheden.

Særlig oprørt er JWH over "de stilforvrængende og kunstnerisk opsplittende omharmoniseringer, der er foretaget i DDK i forbindelse med en lang række melodier, både fra forrige århundrede og fra tidligere perioder. --- Det er simpelthen et spørgsmål om musikermæssig hæderlighed og respekt for satsernes kunstneriske helhed". Allerførst et lille specielt spørgsmål: skal vi have lavet Bachs 'Matthæus-Passion' om? Eller hvad skal vi gøre ved, at han har erstattet Isaacs originaludsættelse af melodien til 'Nu hviler mark og enge' og Hasslers originaludsættelse af melodien til 'Befal du dine veje' med nogle helt "stilforvrængende omharmoniseringer"? (Undskyld sammenligningen med Bach, men det synes jo her at være selve *princippet* omharmonisering, der anses for uhæderligt). Men dernæst (i fuldt alvor): når koralbogens harmoniseringer har været benyttet som skydeskive i så stort omfang, er det ikke fordi vi som udgivere af DDK har indført en ny praksis, men fordi det - i nogen grad netop som en udløber af ny-romantikken - er lykkedes at skabe visse forestillinger om en melodiudsættelse som en urørlig del af et integreret kunstværk, hvor man tidligere betragtede den som noget, den enkelte koralbogsudgiver havde det fulde ansvar for. Men mens fx. Weyse omstøbte hele Zincks koralbog efter sin særprægede opfattelse af "den Maade, paa hvilken Choralmelodien bør behandles harmonisk", har vi i meget stort omfang benyttet originale udsættelser, i nogle tilfælde med mindre ændringer, i andre tilfælde med større ændringer, af grunde, det ville føre alt for vidt

at gå ind på her. Uanset de begrænsede ændringer og tilpasninger, vi har foretaget, skulle dog en virkelig *fordomsfri* gennemgang af stoffet gøre det klart, at der i langt højere grad end i danske koralbøger i almindelighed er brugt originale harmoniseringer og taget hensyn til melodiernes stil. JWH slutter sit indlæg med spørgsmålet: "Hvor findes fornyelsen, hvis den overhovedet findes?" Svaret herpå må vist ligge nær forhånden: I nye tekster med nye melodier. Men det må være tekster og melodier, der er lødige nok til at supplere og erstatte det vi har.

I mine bemærkninger til Henrik Fibiger Nørfelts bog gjorde jeg opmærksom på to væsentlige punkter, hvor der syntes at være tale om bevidst urigtig fremstilling. Det drejede sig dels om udgangspunktet for hele arbejdet med melodiansættelser, påstanden om at melodiansættelserne i Den danske Salmebog var blevet bestemt af en melodikommission på kun 3 mand, og afgørende præget af, at de to, der repræsenterede 'Dansk Kirkesang's ideer stod med "klart flertal" over for den ene repræsentant for 'Menighedssangen', dels om det af HFN opfundne 'samtidighedsprincip', hvorefter Grundtvig "når muligheden foreligger", "konsekvent" skulle have udskiftet "klassiske melodier" med "samtidsmelodier".

Over for påstanden om et 3-mands-udvalg og dets formodede flertalsafgørelser gjorde jeg opmærksom på, at der i det af HFN påberåbte forord til DDK ganske klart var gjort rede for komiteens sammensætning af 6 mand og understregede det gode samarbejde mellem alle udvalgets medlemmer. HFN benægter denne gang ikke kendsgerningen om 6-mandsudvalget, men søger at redde sin oprindelige påstand om de tre mand - hvor de to satte sig på den tredje - ved henvisning til et citat fra Mallings Salmehistorie: "Denne diskussion [i kommissionsarbejdet] blev afbrudt af et samråd med melodiudvalget. Kl. 11 fik vi besøg af Wöldike, J.P. Larsen og Helweg-Larsen". Og hertil føjer HFN så for egen regning: "Her må talen være om det reelle melodi*udvalg*, medens melodi*komiteen* som sagt bestod af ialt 6 personer". Der er imidlertid en lille hage ved det, som HFN måske burde have kunnet opfatte. Når kun de tre er nævnt, er grunden simpelthen, at de tre andre medlemmer af melodiudvalget tillige var medlemmer af selve salmebogskommissionen og derfor allerede

var til stede, så hele udvalget, her som altid ellers, var på de i koralbogens forord nævnte seks medlemmer. Det formodede 3-mandsudvalg er og bliver HFN's private opfindelse.

En opfindelse af HFN er også det påståede 'samtidighedsprincip'. "Der er grund til at antage, at der efter Grundtvigs opfattelse først kunne blive tale om en (tiltrængt) fornyelse af menighedssangen, når disse to emner - tekst og melodi - var *samtidige*, udsprunget af samme kunstperiode. Dette *samtidighedsprincip* må Grundtvig have tillagt stor vægt, ellers ville han ikke have hævdet det så konsekvent, som tilfældet var". Det er en helt naturlig ting - og ikke noget specielt for Grundtvig - at en del salmer har melodier fra samme tid, men det er et lige så væsentligt træk, som vi også finder hos Grundtvig, at mange salmer skrives til kendte melodier, rodfæstet i kirkens tradition. Det træder meget stærkt frem hos Kingo, som i Sjungekoret (helt rent kun i 1. del) anvender 'samtidsmelodier', men i sine salmesamlinger til kirkebrug ('Vinterparten' og 'Kingos Salmebog' eller 'Kingos Graduale') omtrent udelukkende anvender foreliggende kirkemelodier (jfr. oversigten hos H. Glahn i hans artikel om melodierne i nyudgaven af Kingos Graduale (1967)). Om Brorson gælder på samme måde, at næsten alle hans originale salmer er skrevet til kendte ældre salmemelodier, hvorimod oversættelserne henviser til de samtidige melodier fra forlæggene (jfr. oversigten hos Arnholtz i artiklen om 'Brorsons Vers- og Sangkunst' i 3. bind af Brorsons Samlede Skrifter). Når HFN (s.161) vil hævde, at også Kingos og Brorsons salmer må være bedst tjent med 'samtidsmelodier', er det altså ikke de pågældende digteres standpunkt han giver udtryk for.

Over for HFN gjorde jeg - næst efter at bestride eksistensen af et Grundtvigsk 'samtidighedsprincip' i den af ham opstillede betydning - opmærksom på, at den konsekvente hævdelse af 'samtidighedsprincippet' måtte stride mod kendsgerninger, som HFN er fuldt vidende om. Jeg kunne her have henvist til hans egen oversigt (s.27), hvor han anfører 6o tekster (= 39%) hvor Grundtvig henviser til 'overleveret melodimateriale', men grundlaget for hans opstilling er så løst, at han selv betegner det som "for atypisk til en gængs statistisk beregning" [1].

I sin artikel i nr. 3 har han imidlertid (s.159) en ny opstilling, som i forbindelse med den afsluttende oversigt (s.166) gør det mu-

ligt helt klart at se hans dokumentation. Han deler de 'a-salmer', der er optaget i 1. - 10. oplag af Festsalmer i fire grupper: a) salmer med henvisning til ældre melodi (23), b) salmer, hvor en henvisning til en ældre melodi afløses af henvisning til en samtidig melodi (23), c) salmer med henvisning til 'egen melodi' eller anden samtidsmelodi (48), d) salmer, der henviser til en folkevise (7). "Det vil sige, at ved mindre end 25% = ca. 23% af disse tekster fastholder Grundtvig henvisning til ældre melodistof, medens resten (på nær nogle ganske få) henvises til samtidsmelodier. Dette forhold ligger bag mine tanker om samtidighedsprincippet". Det var unægtelig en interessant udvidelse af begrebet, som i bogen defineres sådan, at Grundtvig, "når lejlighed gives", "konsekvent" erstatter gamle melodier med samtidsmelodier. Men igen er der en beklagelig retouchering af talangivelser. HFN spørger, hvordan jeg kan mene, at Grundtvig kun "ved ca. 12 tekster sk skifter fra ældre melodier til samtidsmelodier? Det sker ved salmer". Gennemgår man imidlertid listen over de salmer, der har skiftet en klassisk melodi ud med en samtidsmelodi, ændres billedet unægtelig. Af de 23 salmer, der anføres, er der 4, der enten ikke findes i de tidligere oplag af Festsalmer eller ikke har nogen melodiangivelse, og først i 8. oplag får enten en konkret henvisning til en nyere melodi eller overskriften 'Egen tone' (D10, D207, D240, D247); ved 3 salmer er der ikke tale om klassiske, men om nyere melodier, der udskiftes (D61, D145, D204), og ved 4 salmer er det folkemelodier af forskellig art - med O sanctissima som en noget fremmed fugl, men i hvert fald ikke en 'klassisk' kirkemelodi - der henvises til (D134, D278, D288, D308), i alt altså 11 salmer, der går fra de 23. Tilbage bliver altså netop de af HFN efterlyste 12 melodier, hvor en klassisk melodi afløses af en samtidsmelodi (D82, 121, 142, 149, 242, 279, 302, 372, 389, 406, 434 og 609). Det er forøvrigt nok rimeligt at bemærke, at disse melodiskift med ganske få undtagelser hidrører fra overgangen til 8. oplag (1864). I tiden mellem 7. og 8. oplag var der kommet en hel række væsentlige udgaver af nye melodier, som Rungs 'Tillæg' (1. udg.) og 'Fem Psalmer' og 'Sex Psalmer', Fengers 'Sendebrev', J.C. Kalhauges 'Tyve Melodier' og enkeltsamlinger af Emil Hartmann, Gether, Lindeman og flere. Der er altså ganske overvejende tale om en enkelt samlet revision, ikke om en stadig fremadskridende udskiftning, som man let får indtryk af ved udtrykket "når lejlighed gives".

Et nyt udtryk for HFN's svigtende evne eller lyst til rimelig objektivitet i fremstillingen kan ses meget direkte i hans gengivelse af hovedpunkterne i min artikel. Det hedder først (s.157): "JPL skriver meget om Grundtvig *og Laub*, som om der var tale om et samarbejde mellem de to. Og helst skal vi bringes til at tro, at Grundtvigs største frustration - som han dog desværre ikke var sig bevidst - var, at Th. Laub ikke stod ved siden af ham og kunne ordne den musikalske side af festsalmer". Om den centrale indsats i min artikel, påvisningen af, at vi i Sannes Samling (med yderligere støtte i Kalhauges Samling og Festsalmers 1o. Udgave) har en klar og umisforståelig oversigt over Vartov-traditionen i Grundtvigs senere år hedder det (s.164): "Undersøgelsen er i sig selv interessant nok, men det er spørgsmålet, hvor relevant den er i sammenhængen. (!) For JPL synes det nærmere at være hensigten at påvise, at DDK i rimeligt omfang varetager Vartov-traditionen (hvorved der skabes en form for legitimering af DDK) end at være en kommentar eller stillingtagen til min undersøgelse".

Over for denne fremstilling er det vist tilstrækkeligt oplysende at sige følgende:

1. At Laub er nævnt nogle gange i forbigående, er uundgåeligt, men det er ikke blot urigtigt, at jeg skriver "meget om Grundtvig *og Laub*" på den af HFN refererede måde: der er ikke *nogetsomhelst* i min fremstilling, der kan give anledning til en udlægning af denne art. Det er HFN's stedsevirkende Laub-kompleks, der er på spil.
2. At hensigten med min fremlæggelse af oversigten over indholdet i Sannes Samling nærmest skulle være "at påvise, at DDK i rimeligt omfang varetager Vartov-traditionen", "at dreje opmærksomheden mod et mere generelt, statistisk overblik", er igen en helt misvisende påstand. Jeg har givet et kort statistisk overblik s. 88f., som viser forholdet mellem melodirepertoiret i Sannes Samling og dens to efterfølgere, Bielefeldts Samling og DDK. Det har en tydelig adresse til de '69 melodier', idet det gøres klart, at af 9o melodier af komponister af den 'centrale' generation og 'efterfølgergenerationen' i DDK er 31 overtaget fra den 'klassiske' Vartov-sang (før Grundtvigs død), mens af HFN og JWHorsners '69 melodier' kun 6 går tilbage til den Grundtvigske Vartov-sang.
3. Helt urimelig er påstanden om, at det centrale led i min kritik, den udførlige oversigt over Vartov-sangen i Grundtvigs sene år på grundlag af Sannes Samling og 1o. oplag af Festsalmer som de pri-

mære kilder ikke skulle være "relevant i sammenhængen", ikke skulle betyde en "fremdragelse af afgørende nye oplysninger". Jeg tror ikke der kan være tvivl om, at når røgen af HFN's mange tågebomber er svundet bort, vil påvisningen af den dokumentariske værdi af Sannes Samling blive stående som det positive træk i denne diskussion [2].

Jeg skal slutte her, selv om der kunne være særdeles meget endnu at korrigere, men jeg tror, det vil være ørkesløst at gå videre. Mon ikke allerede den korte diskussion, der har været ført her, har vist, at min frygt for at ende i traditionel kirkesangs-polemik var berettiget. Med den foragt for kendsgerninger, der har præget så mange indlæg i diskussionen om kirkemusik, ender man alt for let i et mundhuggeri, hvor det kan være svært for mange læsere at skelne mellem sandhedssøgen og ordgas. Sagens egentlige mening tilsløres: det er jo bare en af de mange diskussioner mellem Laubianere og anti-Laubianere, og de *skal* jo være uenige.

Så lad mig slutte med at betone endnu en gang: hvad der har fået mig til at reagere så stærkt her, er *ikke* den omtalte gamle antagonisme. Jeg har brugt tid nok på diskussioner af den art gennem et halvt århundrede, og Bengt Johnssons automatiske gennemspillen af de samme temaer gennem 3o år har tabt nyhedens interesse. Men når redaktøren i et tidsskrift, der hidtil har holdt en forsknings-etisk høj profil, udsender et større arbejde, der tilmed har fået støtte af en række offentlige fonde, og heri uden forbehold blander seriøs undersøgelse på forskningsplan med helt subjektive overvejelser og påstande, til dels af stærkt manipulerende præg, så er der fare på færde. Det har for mig været umisforståeligt, at Henrik Fibiger Nørfelts 'En ny Sang i Danas Mund' var et faresignal for 'Hymnologiske Meddelelser', og hans argumentation imod min kritik har mere end bekræftet mine bange anelser. At redaktionen ikke tager afstand fra sig selv, kan jo nok ikke overraske. Jeg vil ønske for tidsskriftet, at dets ledelse inden alt for længe må finde vej til at genetablere en uantastelig integritet - også når det gælder kirkemusikkens problemer.

NOTER

1. Til usikkerhedsmomenterne hører bl.a., at 'Rosen-Kjæden' er taget med i oversigten, skønt HFN selv gør opmærksom på, at dens melodihenvisningsregister "langt-

fra er éntydigt i sine anvisninger". Usikkerheden skyldes dog ikke blot registret selv, men i høj grad også HFN's brug af det. Jeg mente egentlig, at min omtale af samlingen (s.71) med et helt konkret eksempel ('Gruppe 83') skulle være tilstrækkelig oplysende til at vise svaghederne i HFN's brug af den, men han mener at "mangle bevis" for den vildledende fremstilling. Derfor endnu nogle få supplerende bemærkninger. Som allerede anført, er der hos Lindberg selv ikke tale om melodioverskrifter, men om henvisninger til en gruppe i et metrisk register, hvor der oftest er anført 2-3 tekster, men i nogle tilfælde et større antal (Gruppe 22, 67, 83). I nogle få tilfælde anfører HFN alle gruppens tekster som melodiangivelse (D134, D623, D635), men oftest vælger han en enkelt ud, ved en større gruppe mest den første, ved en gruppe på to ofte den anden, sådan at det ser ud som en regulær henvisning. Til D2o7 ('Tag det sorte Kors fra Graven') henviser flere af de tidlige samlinger enten til 'Nu velan, vær frisk tilmode' eller til 'Som den gyldne Sol frembryder' (samme melodi). Men ifølge HFN henviser 'Rosen-Kjæden' til 'Jesus, dine dybe Vunder', og det fremhæves udtrykkeligt i kommentaren: "Rosen-Kjæden anfører, uden at det danner tradition, en anden melodi inden for metret". Men Rosen-Kjæden henviser ikke til en enkelt melodi, men til en gruppe (83), der som første led har 'Jesus, dine dybe Vunder', men de to næste er :Nu velan, vær frisk tilmode' og 'Som den gyldne Sol frembryder' - så det fremhævede modsætningsforhold eksisterer ikke. Endnu mere håndgribelig er måske den ejendommelige angivelse ved D76 ('Det kimer nu til Julefest'). De andre tidlige samlinger har 'Jesu søde Hukommelse' eller 'Fra Himlen højt' som melodiangivelse, men 'Rosen-Kjæden' har iflg. HFN lidt forbløffende 'Nu nærmer sig vor Pinsefest'. Igen er det den første angivelse i registret (Gruppe 22) der er anført, selv om begge de andre melodier også findes (som nr. 3 og 4) blandt gruppens 9 melodier. Hvad for en melodi, der sigtes til med 'Nu nærmer sig vor Pinsefest', er igen et spørgsmål for sig. Men mon disse to eksempler - som let kan suppleres - ikke skulle være tilstrækkelige til at gøre det klart, at valget af en enkelt melodi som repræsentant for gruppen fører til vildledende angivelser. HFN siger videre, at jeg har "påstået", at hans "argumentation i kommentaren er særlig afhængig af Lindbergs melodiforslag". Det kan jeg ikke se, jeg har sagt noget som helst om. Det særlige ligger i den misvisende citering af Lindbergs angivelser som reelle melodiforslag, altså fortrinsvis i dokumentationen, ikke i argumentationen.

2. En forkortet og let omarbejdet version af min artikel fra No. 1-2, med udeladelse af alt det polemiske stof, er allerede kommet i Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84 (s.19-37): Grundtvigs Salmemelodier).

AFSLUTTENDE REDAKTIONEL BEMÆRKNING

Den igangværende kirkemusikalske polemik kunne utvivlsomt fortsætte længe endnu, men parternes synspunkter skulle dog nu være rimeligt belyst. Derfor anser redaktionen emnet for uddebatteret i denne omgang.

Jens Peter Larsens opfattelse af det redaktionelle svar i HM 1984 s.179 som en afledningsmanøvre kan vi ikke dele. Formuleringen i almindelige vendinger skulle gælde som en principerklæring med gyldighed ud over den aktuelle strid. At "ingen kvalificerede indlæg vil blive holdt ude af tidsskriftet" betyder, at alsidig-

heden som redaktionelt princip og HM´s profil som et åbent hymnologisk forum ikke ønskes antastet.

Vi ønsker dog utvetydigt at slå fast, at det redaktionelle arbejde nu som før varetages af redaktionen.

Redaktionen.

ANMELDELSER

JØRGEN MICHAELSEN: *Indgang i kirkeåret. Salmer og digte fra advent til faste. Eget forlag, Øster Alling præstegård, advent 1984. 19 tekster, 32 sider. Illustreret.*

Kirkeskuden. Viser m.m. fra ASK-revyerne 1958-1983, Øster Alling præstegård, oktober 1983. 19 tekster, 45 sider.

Der er kommet endnu en digtsamling fra Øster Alling præstegård. Denne gang er der ind mellem salmerne strøet digte "på bibelsk grund", ikke i fundamentalistisk betydning, men i den kristelige forstand, der ikke forsager et lunt glimt i øjet. Disse digtes levende brug - deres "Sitz im Leben", som det hedder på teologdansk - , er beregnet til "kirkekaffen eller lignende", et udmærket påhit, da præster tit savner noget at forsukre det grundtvigske sakramente Kaffebordet med, så det ikke bliver rent profant, men får det rette folkekirkelige præg - med tyk streg under *folke-!* Til den ikke tilfældigt valgte melodi "Vaj nu, korsets flag" - der tænkes nok på Th.Laubs som den mest samtidige - har Michaelsen venligt maliciøst fået et beroligende evangelium ud af de kirkelige statestikkers optimistiske brøker:"..vi har ikke skiftet tro,/ kirken står i fred og ro,/ ni af ti i barnedåben/ fandt til nåden døren åben". I slutstrofen understreges folkets rodfæstethed i de kristelige værdier: "..først, når hørt er julens ord,/ smager os vort julebord --/ tro er ingen som vi daner/ imod vore kristne vaner!" Michaelsen rører her ved selve livsnerven i den blufærdige, danske kristendom: med rødkålssaft ud af begge mundvige og et fyldigt lår af lækker julegås på tallerkenen må vi danske knibe en tåre og sande, at "end lever den gamle af dage".

Til septuagesima søndags kirkekaffe er der i tilknytning til indgangslæsningen fra 1.Sam.15,35ff kommet en bibelhistorisk sang til melodien "Noget om helte". Der er flugt og fart over fortællingen om David, der salves til konge, om end sprogets staccato mere indbyder til solistisk optræden end til fællessang:

"Saul skal byttes", sagde Herren.
"Han blir vred" sae Samuel.
"Han er fyret", vedblev Herren,
" - eks-kong Saul af Israel!"
"Jeg er dødsens" sae profeten.
"Tag en kvie", sagde Gud,
"med som offerdyr til Isai,
- salv en yngling på mit bud!"

"Hvad vil du?", sae byens ældste,
da han sås i Bethlehem.
"Bare ofre!", sae profeten,
"hellig´ jer, og duk så frem!"
Der kom en af Isajs sønner:
"Dejlig kvie!" - Den fik klap.
"Prægtig knøs!", udbrød profeten,
da han mønstred Eliab. Str.1-2.

"Ved en eller anden lejlighed" kan man i julen stemme i med

Man sætter mindeplader op,
hvor nogen fødtes,
som siden vandt berømmelse
ved deres færd, -

Fortsættes side 247.

SALMER OG KIRKEVISER

Til brug ved børne- og familiegudstjenester. P. Haase & Søns Forlag 1984. 199 sider. Pris 69 kr.

Salmer og kirkeviser til brug ved børne- og familiegudstjenester er udsendt af kommissionen "Børn og Kirke". Bogen er redigeret af et redaktionsudvalg bestående af Edith Aller, Estrid Hessellund, Holger Lissner og Margith Pedersen. I et forord gøres der kort rede for redaktionsprincipper. Samlingen skal rumme det bedste af de seneste års salmer og kirkeviser for børn. Den er tænkt som et supplement til Den danske Salmebog DDS. Derfor har redaktionsudvalget ikke medtaget salmer fra DDS. Udvalget forklarer i forordet, hvad man forstår ved betegnelsen "kirkevise": "Kirkevisen skildrer Guds handlen i nutiden, ofte ud fra en gendigtning af de bibelske fortællinger. Den nærmer sig den verdslige vise i stilen, sproget og musikken".

Udvalget har i samråd med forfattere og komponister bearbejdet et stort indsamlet materiale med henblik på at gøre samlingen god og brugbar. Især har man lagt vægt på forbindelsen mellem børnenes livsvirkelighed og det kristne evangelium. Ved melodivalget har man tilstræbt at understrege sammenhængen mellem tekst og melodi. Af et tekstmateriale på 5-600 tekster er udvalgt 108 salmer og viser. Udvalget har især savnet gode nadversalmer og salmer om centrale Jesusfortællinger til samlingen. Her har der ikke været tekster nok at tage af. Samlingen sigter på børn og unge indtil konfirmationsalderen. Bogen tænkes, som det også fremgår af titlen, især anvendt ved børne- og familiegudstjenester. Dernæst også i de frivillige børne- og ungdomsorganisationer og i hjemmene, "så de børn og unge, der lever netop nu, kan forstå, at budskabet om Jesus Kristus også gælder dem og den tid, de lever i". Forordet slutter: "Hvilke af disse salmer og kirkeviser, der er slidstærke, må tiden vise. Men vi er overbevist om, at de børn, der bliver glade for at synge disse nyere ting, også får lettere ved at finde ind til værdierne i Den danske Salmebog".

Hovedsigtet med samlingen er altså at bidrage til at etablere en forbindelse mellem børnenes livsvirkelighed og det kristne evangelium. Midlet er et brugbart salmemateriale til børne- og familiegudstjenester. Endelig skal samlingen lette børnenes vej til værdierne i DDS.

Det vil være rimeligt først at tage stilling til det vigtigste af de anførte redaktionsprincipper: ikke at medtage salmer fra DDS. Samlingen opfattes som et supplement til DDS og fremtræder således som en slags salmebogstillæg på linie med de salmebogstillæg, der er udsendt af forskellige kredse i de senere år. Det er klart, at der både er fordele og ulemper ved dette redaktionsprincip. Fordelene er bl.a. at bogen kan få et rimeligt omfang, at den ikke kommer til at fremtræde som en erstatning for DDS, og at redaktionsarbejdet lettes ved ikke at skulle ud i en besværlig udvælgelsesproces i forhold til salmerne i DDS.

Jeg finder alligevel, at ulemperne er større end fordelene, når redaktionsprincipperne skal sammenholdes med samlingens formål: at tilvejebringe et brugbart hjælpemiddel til børne- og familiegudstjenester. Alle, der har arbejdet med dette véd, at det er meget vanskeligt at sidde med flere forskellige salmebøger. Det kan være svært for en gudstjenestevant voksen. Men det er nærmest umuligt for børn under konfirmationsalderen. Det er også vanskeligt forgudstjenesteuvante voksne, som der ofte er mange af ved børne- og familiegudstjenester.

Resultatet af dette redaktionsprincip vil nok være, at mange afstår fra at benytte samlingen, fordi det er alt for besværligt med to salmebøger til hver enkelt gudstjenestedeltager. Eller også vil man lave salmeblade, hvor man aftrykker salmer fra denne samling og fra DDS til de enkelte gudstjenester. Men derved overtrædes lov om ophavsret og buddet om, at man ikke må stjæle. Redaktionsprincippet kan være udtryk for ideale motiver, men for mig at se er der ingen tvivl om, at det begrænser bogens anvendelighed. Dertil kommer, at man jo alligevel ikke i de forskellige grupper af det frivillige arbejde ved møder etc. benytter DDS. Den her foreliggende samling vil i disse sammenhænge ikke blive et supplement til DDS, men vil tværtimod komme til at konkurrere med salmer fra DDS, der er medtaget i andre salmesamlinger for børn, f.eks. "Salmer til Børne- og Familiegudstjenester" fra Børnegudstjenesteforlaget (Fredericia 1983). Børnene vil også lettere "finde ind til værdierne i Den danske Salmebog", hvis nye og "gamle" salmer var anbragt ved siden af hinanden.

Jeg finder således det valgte redaktionsprincip forkert. Det vil begrænse bogens anvendelsesmuligheder og isolere nye og gamle salmer i forhold til hinanden.

Samlingen består af følgende rubrikker:

Gudstjeneste
Tak og pris nr. 1-12
Ved gudstjenestens begyndelse nr. 13-19
Ordet nr. 2o-21
Fadervor nr. 22
Dåben nr. 23-25
Nadveren nr. 26-29
Velsignelsen nr. 3o-33

Kirkeåret
Advent nr. 34-36
Jul nr. 37-39
Jesusfortællinger nr. 4o-57
Påske nr. 58-65
Pinse nr. 66-68
Høst nr. 69
Allehelgen nr. 7o

Menneskelivet
Det onde nr. 71-74
Angst nr. 75-76
Tvivl, tro og håb nr. 77-88
Fællesskabet nr. 89-1o3
Aften nr. 1o4-1o8

Antallet af salmer i de enkelte rubrikker er betinget af, hvilket materiale redaktionen har haft til rådighed. Og dette materiale er igen betinget af tendenser i kirkeliv, teologi, pædagogik og samfund, som en salmebogsredaktion ingen indflydelse har på. Der er dog to områder, der efter min mening er dækket for dårligt ind, og hvor redaktionen kan bebrejdes. For det første har man afstået fra at medtage gammeltestamentlige bibelhistoriske sange (med undtagelse af nr. 7, der handler om David, der spillede på harpe for Herren). Her findes faktisk et materiale, der ikke er stort ringere end det nytestamentlige, der er medtaget i samlingen. Man har medtaget mange sange fra "Men kejser'n vidste ikke spor" (1975), men kun to fra "Se, hvad jeg har fundet" (1975). I sammenhæng med fortælleteologiens understregning af fortællingen som forkyndelseskategori og opfattelsen af Bibelen som én fortløbende fortælling og ét mytisk-poetisk univers er skabt et behov for salmer om centrale gammeltestamentlige fortællinger. Bogens anvendelighed i skolen ville øges ved et par gammeltesta-

mentlige bibelhistoriske sange. For det andet er der alt for få julesange og -salmer. Tre julesange i en salmesamling til børne- og familiegudstjenester er uacceptabelt. I talrige skoler holdes der fast ved den årlige julegudstjeneste. Mange børn og unge kommer kun i kirke i forbindelse med julen. Her var virkelig en mulighed for at understrege den forbindelse mellem "den virkelighed, børn lever i, og det kristne evangelium", som det anføres i forordet. Det er et forkert redaktionsprincip at se bort fra den mest almindelige og for mange mennesker eneste "børne- og familiegudstjeneste". Hertil kan så siges, at vi netop til julen har mange gode salmer, som er kendt og elsket, i DDS, og at behovet derfor er mindre. Men da det ikke er et redaktionsprincip, der er brugt på de andre områder, og da der især mangler salmer for de helt små børn til jul, burde der have været et par julesalmer til ud over de tre, der er medtaget. Så meget desto mere, som der faktisk er et materiale at tage af. Antallet af salmer iøvrigt finder jeg passende. Både i forhold til de tekster, der har været at tage af og i forhold til bogens formål og brugsværdi.

Typografien er god. Bogstavstørrelsen passende til børn mellem 7 og 14 år. Ombrydningen er gennemgående ikke videre heldig og heller ikke alt for konsekvent. Mindre børn har store vanskeligheder med at følge med i en salme- eller sangbog. Redaktionen har i nogen grad taget hensyn til dette, men ikke tilstrækkeligt, hvor det drejer sig om sidedeling midt i strofer og om strofer trykt ved siden af hinanden.

Anbringelse af vignetter er også uheldig. De skal ikke placeres mellem de enkelte strofer. Siderne bliver derved urolige og læsningen vanskeliggøres (eksempler: s. 39 og s. 157). Vignetter, der er anbragt mellem strofer - altså midt på siden - er ofte afrundet sådan forneden, som om de er tegnet med henblik på anbringelse nederst på en side.

Der kan således være grund til enkelte forbedringer i en ny udgave, men som helhed er der tale om en smuk og læsevenlig publikation, der i forhold til eksisterende børnesalmebøger er en klar forbedring. Man kan f.eks. sammenligne med "Salmer" fra Børnegudstjenesteforlaget, hvor manglende afstand mellem de enkelte strofer gør læsningen meget vanskelig for børn.

Redaktionen har gjort sig store anstrengelser for at bogen også kan bringe sange og salmer for mindre børn, der ikke kan læse. Der er salmer med omkvæd, der hurtigt kan læres udenad og der er ekkosange, der synges ved, at en forsanger synger hver linie for, hvorefter børnene/menigheden gentager linien.

Samlingen indeholder som nævnt 108 salmer og sange. Der er tekster fra 46 forfattere og/eller oversættere. Mange af disse forfattere er kun repræsenteret af en eller to tekster (34 forfattere). Kun seks forfattere har mere end 4 tekster med. Det drejer sig om Britt Hallqvist (24 tekster), Anders Frostenson (12), Margareta Melin (7), Johannes Johansen (15), Holger Lissner (39) og Dorte Roager Scharling (12). Alle forfatterne på nær fire er ifølge forfatterregistret nulevende. Mange tilhører gruppen "de unge på fyrre". De afdøde er K.L. Aastrup med nr. 73: "Når i den hele verden vi ser os rundt", Frans af Assisi med nr. 3: Solsangen, og nr. 103, bønnen: "Gør mig til redskab for din fred", F.M. Franzen med nr. 104: "Din sol går bort" (bearbejdet af Johannes Johansen) og Johannes Jørgensen med en del af gendigtningen af Frans af Assisis solsang. Teksterne falder således i nogle hovedgrupper. Der er danske originaltekster og der er oversættelser fra svensk. Dertil kommer en række mindre grupper (salmer oversat fra tysk og engelsk, spirituals i dansk gendigtning). 56 af teksterne er oversættelser og bearbejdelser fra svensk, dvs. over halvdelen. De kan så være bearbejdet mere eller mindre frit. Redaktionen anfører da også, at ordet "kirkevise" er hentet fra Sverige. Der er altså tale om overførelse af en svensk kirkevisetradition. Det store antal svenske tekster hænger uden tvivl sammen med, at redaktionen her har haft et materiale til rådighed, som allerede er overført til dansk. Det drejer sig om samlingerne "Vi sætter os i ringen" (Margareta Me-

lin) og "Men kejser'n vidste ikke spor" (Britt Hallwvist). Men der er også en række tekster bl.a. af Anders Frostenson i Holger Lissners nye oversættelser. De bedste af de svenske kirkeviser minder om stilen hos Birger Sjöberg (Den første gang jeg så dig) og Evert Taube. De er "lette", poetiske og fortælleglade. De er anskuelige og ofte humoristiske. Eksempler på den svenske kirkevisestil er især salmerne fra "Men kejser'n vidste ikke spor". Viserne "Kan Joakim smile" (nr. 45) "Så fjern dog de unger" (nr. 48) og "Hr. Zakæus, overtolder" (nr. 55) hører til denne kategori. De er sjove og livfulde og godt oversat af Dorte Roager Scharling. En række af viserne fra "Men kejser's vidste ikke spor" er allerede godt indsungne og savnes i "Salmer og kirkeviser". Det drejer sig bl.a. om viser, der kunne være anbragt i det alt for lille juleafsnit. Så kunne man for min skyld godt have undværet et par af de monotone takke- og prisesalmer, som børnesalmebøger altid er fyldt med. Britt Hallqvists "Måne og sol, vand, luft og vind" ved Holger Lissner kunne sagtens undværes (nr. 1). Der er også for mange klichéer i sangen (Ånden, der "bærer os frem dag efter dag" etc.). Også andre af salmerne i rubrikken "Tak og pris" holder ikke rigtig standarden. Nr. 10, "Min Gud, jeg er lyk'lig og glad" er de sunde og søde børns lidt for friske taknemmelighedsytring: "Min Gud, jeg er lyk'lig og glad/når jeg vågner og solen står op./ Tusind tak for sommer og bad/og min stærke og voksende krop". Bortset fra, at der sikkert mest takkes for "bad", fordi det ender på "glad", så minder indholdet af sangen ikke meget om, hvad børn kunne finde på at takke for. Dertil kommer, at handicappede nok skal sendes uden for døren, medens resten takker for "den stærke krop" og "arme og ben". Det er den voksnes længsel efter barndommen, der her lægges børn på læberne. Også de sædvanlige børnesalmefloskler om Gud, der altid ser alt og alle, mangler ikke i samlingen, se f.eks. nr. 9: "Du ser alle./Du er god./Du tar dig af os/og gir os mod" (strofe 2). I det hele taget har børnesalmer det med at postulere Guds nærhed, istedet for at dokumentere den poetisk. Eksempel på dette er Holger Lissners "Du kalder os til kirken" (nr. 17), der er en rimet ophobning af børnesalmefloskler. Så har Johannes Johansens "Vi kommer til din kirke, Gud, og finder døren åben" (nr. 16) helt anderledes poetiske kvaliteter.

Børnesalmen kunne lære meget af Jesu lignelser. I Jesu lignelser postuleres aldrig Gudsrigets komme, men Gudsriget kommer i og med den gode historie og det levende billede. Guds nærhed i salmen og gudstjenesten er ikke et spørgsmål om, hvor ofte det postuleres i teksten, men om tekstens poetiske kvaliteter. Småmoraliseren i den forbindelse mangler heller ikke, se f.eks. nr. 21 strofe 4 (Anders Frostenson, oversættelse Holger Lissner): "Også vi må stille stå/for at Ordet kan os nå,/stille må vi lytte til/for at høre hvad Gud vil". Jeg vil på ingen måde afvise, at det er godt at være stille, når man lytter, men det er en meget tynd pointe i en salme om "Ordet".

Der er altså en del, som jeg ville have udeladt og andet, som jeg ville have taget med. Men selvfølgelig beror dette på et skøn. Som helhed er udvalget godt og repræsentativt og det er lykkedes redaktionen at finde mange gode tekster frem. De bedste er efter min mening de fortællende, visepræge. Ingrid Schrøder-Hansen har et par sjove kirkeviser med. Nr. 51: "Der var en mønt, der trillede væk". Det er en kvik og sangbar vekselsang, og nr. 59: "Nu rejser vi op til Jerusalem", der dog godt kunne tåle endnu en omgang med sprogfilen, og nr. 93: "Du er lille, jeg er stor!", der er barnlig uden at være barnagtig. Ingrid Schrøder-Hansens gendigtning af den fortærskede "Tak, Gud, for denne lyse morgen" er barnlig og ægte og bedre end originalen og de tidligere danske oversættelser. Blandt salmer, der bør fremhæves, er to af Hans Anker Jørgensen. Salmen: "Sov du lille, sov nu godt" er en smuk dåbssalme med kristelig substans og poetisk kvalitet: Sov du lille, sov nu godt,/du er døbt, dit hår er vådt./Nu er livet godt begyndt/dødens nederlag forkyndt,/Du er på den grønne gren, lille knop, Guds øjesten!" (nr. 24). Salmen slutter således: "Lille knop på livets træ,/lille stump på voksenknæ,/nu er livet godt begyndt, kærlighedens håb forkyndt:/Du skal vokse, blomstre smukt,/bære evig dejlig frugt". Bortset fra at der er en trykfejl i strofe 5 (bekyndt), som lige skal rettes, så kunne

denne salme sammen med nr. 3o (af samme forfatter) rutsche lige ind i den danske salmebog. Salmen er et tiltalende eksempel på de salmer, der henvender sig til barnet med den voksnes tiltale med respekt for barnet. Den type børnesange og -salmer, hvor den pæne ældre forfatter sætter sig ned og snakker babysprog, er stort set undgået i denne samling. Det er ellers en genre, der har præget andre børnesalmesamlinger. Et eksempel fra en af de værste kan ses i samlingen: "Salmer og sange for børn og unge" (Lohse 1974): "Jeg er en lille stridsmand,/ men af de ganske små,/for Jesus vil jeg kæmpe,/at jeg kan kronen få./Jeg ved, at han mig hjælper, han elsker jo os små,/hans stridsmand vil jeg være,/min bibel siger så" (nr. 224, strofe 1). Den slags pseudobarnlige salmer, der slet ikke tager barnet alvorligt, men pådutter det den voksnes barnagtighed, er "Salmer og kirkeviser" *næsten* fri for.

Holger Lissner er som nævnt samlingens top-scorer med 39 tekster - originale og oversatte. Hans salmer er hverken sentimentale, barnagtige eller letkøbte. De bedste af dem rummer en alvorlig og stilfærdig poesi. Men det forekommer mig, at flertallet af originalsalmerne er for dogmatisk tunge og for "rigtige". Der kunne efter min mening godt i en ny udgave reduceres i Lissnerteksterne.

Johannes Johansens salmer i samlingen forekommer mere velegnede. Det hænger sammen med, at de er mindre "tunge", mere billedrige og først og fremmest gladere. De er ikke dogmatisk postulerende, men forkynder jævnt og muntert Guds kærlighed og nåde. Johansens påskesang: "Det var en søndag lys og grøn" (nr. 58) er en smuk salme, hvor børnene vel ikke kan forstå alle billeder, men hvor de kan gribes af salmens festlige poesi. Johansen vil godt kunne forsyne en ny dansk salmebog med et par salmer, som børn vil blive glade for. En af dem kunne være den festlige høstsalme nr. 69. Antallet af Johansensalmer i denne samling er efter min mening passende og godt.

Dorte Roager Scharling kommer ind på en tredieplads med 5 originalsalmer og 7 oversættelser, de sidste fra "Men kejser'n vidste ikke spor". Dorte Roager Scharling har skrevet mange salmer for børn, og mange af dem er godt indsungne , især i ungdomskorpsene. Hendes salmer er enkle, barnlige og ægte. Hun kan med barnet sige "jeg" eller "vi" uden at det virker barnagtigt. Hun taler aldrig ned til børnene, er ikke moralistisk og næsten aldrig sentimental. Men hendes salmer mangler ofte den sidste sproglige afpudsning. Det kan sommetider knibe lidt med rytmen. Der kommer engang imellem en dum omvendt ordstilling eller et nødrim. Det er sikkert også årsagen til, at der ved et par af hendes salmer står "bearbejdet af redaktionen". I betragtning af hendes sanges udbredelse og kvalitet forekommer det mig, at redaktionen har optaget for få af hende. 4-5 stykker mere ville have været passende. Salmen "Gud, vil du hjælpe mig", der er trykt i mange salmehæfter, er meget elsket og lige så god som mange af de salmer, der ellers er medtaget. "Maria har et lille barn" er en enkel og barnlig adventssang, der også savnes. Flere eksempler kunne anføres. De salmer, som redaktionen har foretrukket, er dog velvalgte, og redaktionens bearbejdelser er i de fleste tilfælde klare forbedringer, hvad man kan se ved f.eks. at sammenligne originalversionen af "Der fødes børn på jorden" (Kom og syng med, 1975) med redaktionens bearbejdelse (nr. 94).

Af "de seneste års salmer og kirkeviser for børn" synes jeg, at redaktionen stort set har skabt en samling, der rummer det bedste. Det mest markante fejlskøn er, at man har medtaget for mange salmer af Holger Lissner. Med al respekt for hans store arbejde for at forny salmesangen og for de kvaliteter, som mange af hans tekster rummer er det ikke rimeligt, at over 1/3 af salmerne i en halvofficiel udgivelse er skrevet eller bearbejdet af en af redaktørerne. Dertil kommer, at et stort antal af hans tekster slet ikke egner sig for børn. Der opstår ikke en velegnet børnetekst blot ved en forenkling af dogmatikken.

Det er i det hele taget børnesalmens problem. Det gælder mange af teksterne i denne samling, at de er blevet til ud fra en problematisk opfattelse af, hvor-

dan man skriver poesi for børn. Man kan i den sammenhæng spørge: Hvad er egentlig en børnesalme? Begrebet børnesalme er ikke nyt. Allerede i Evangelisk Kristelig Salmebog (1798) er der en rubrik med overskriften "Børne-Psalme". Den pågældende salme (nr. 56o) har form af et barns takkebøn i jeg-form: "O gode Gud! jeg takker dig./En kierlig Moder gav du mig,/En god, en trofast, Fader!/ Jeg kiender ikke Livets vei;/Men deres Raad og Lærdom ei/Paa Veien mig forlader". Salmen er ligesom tidens dominerende teologi meget sentimental og moralistisk. Den foregiver at tale på barnets vegne. Men det er den voksne forfatter, der lægger sine formaninger i munden på barnet. Denne måde at være barnlig på er i virkeligheden barnagtighed. Hvis en børnesalme er en salme, hvori digteren giver udtryk for barnets livserfaring, så barnet virkelig kan identificere sig med salmens "jeg", kræver det både kendskab til børns erfaringsverden og ægte solidaritet med børnene. Nærmest på den type salmer og kirkeviser kommer de bedste af Dorte Roager Scharlings. Et ærligt forsøg gøres også af Edith Aller (nr. 75) og Ingrid Schrøder-Hansen (nr. 93). Slemme eksempler på uægte forsøg på at give udtryk for børns og unges erfaringer kan der gives i læssevis fra børnesalmer, hvor det vrimler med små stridsmænd, glade børn, søde og sunde børn og børn, der selvretfærdigt fremhæver, hvor små de er. Endnu værre bliver det, når salmen formulerer en barnlig eller ungdommelig tvivl på skrømt. Slem er således Tore Littmarcks: "Vi tror ej på store ord," (trykt i Salmer 1971). En børnesang eller børnesalme, der kan forbinde børns erfaringsverden med kristen forkyndelse, eller som i det hele taget formår at give udtryk for ægte børneerfaringer, eksisterer endnu kun som ansatser. Også i denne samling.

En anden måde at forstå en børnesalme på, er at opfatte den som en salme, der specielt forkynder evangeliet for børn. Det rejser spørgsmålet: findes der en særlig måde at forkynde evangeliet på for børn? Eller er der sider af det kristne trosindhold, der særligt taler til børn? Samlingens forfattere og redaktion synes at mene, at det er der. Der er Guds kærlighed, skabelsens skønhed og gudstjenesten som stedet, hvor vi møder Gud. Nøgleord i salmerne bliver tak, glæde, bøn, kærlighed og hjælp. Hvad kristologien angår, understreges det især, at Jesus i liv og død er sammen med os og altid vil holde af os. Det centrale i et stort antal salmer er, at Gud holder af os og passer på os, at Jesus er sammen med os, og at vi derfor kan være glade.

For mig at se må en kristen forkyndelse for børn netop understrege disse temaer i den kristne tro. Forkyndelsen for børn må tage udgangspunktet i, at Gud holder af os, at vi er blevet hans børn ved dåben, og at vi altid er omfattet af Guds kærlighed. Vi møder Gud i mennesket Jesus, som er sammen med os. Problemet bliver så at virkeliggøre denne forkyndelse, så den bliver vedkommende. Der kan meget let komme noget forsikrende, postulatorisk og overtalende over de børnesalmer, der vil være forkyndelse for børn. Det hænger uden tvivl sammen med ønsket om begrebsmæssig forenkling. Når dogmatiske udsagn skal forenkles, kan man let havne i det sentimentale eller (selv)højtidelige. Det kunne der anføres mange eksempler på fra børnesalmer. Det er ikke slemt i denne samling, men det er ikke undgået.

Når mange af salmerne i samlingen opleves så tunge og højtidelige og egentlig længere væk fra børnenes og de unges livsvirkelighed end mange salmer i Den danske Salmebog, skyldes det ét forhold: at forenklingen har betydet en manglende anvendelse af metaforer. Der findes næsten ingen metaforer i samlingens tekster. Se f.eks. Holger Lissners oversættelse af Anders Frostenson nr. 87. Den består af fire strofer. 1. og 4. strofe er dogmatik på vers. 2. og 3. strofe indeholder hver en fast metafor (v.2: kilden, v.3: åg og lænker). De to strofer, der indeholder metaforer, kan holde fast i læseren eller den syngende. Men salmen som helhed virker postulatorisk, dogmatisk og kedsommelig.

Forenkling ved afskaffelse af metaforer skaber ikke en mere børnevenlig tekst, men blot en mere kedsommelig. Pointen i dette er, at Guds nærhed ikke kan po-

stuleres (heller ikke ved gentagelser i refræner), men må demonstreres poetisk. Og dette sker i levende billeder og i fortællinger. De bedste salmer i samlingen er derfor de mest fortællende og billedrige. Hans Anker Jørgensens salme (nr. 24), der måske er samlingens bedste, er et eksempel på, at det kan lykkes at tale ærligt og redeligt til børn om Guds kærlighed gennem stærke og levende billeder. Det er ikke nok at hævde, at Gud elsker os, men vi må, mens vi synger, hentes ind i en virkelighed, hvor denne kærlighed kan opklares for os i billeder og fortællinger. Redaktionen har ikke her haft mange tekster til rådighed og skal derfor ikke bebrejdes, at det ikke er lykkedes at bringe mange tekster med et rigt og enkelt billedsprog.

Hvad den fortællende sang eller salme angår er udvalget større. Her synes jeg ikke, at redaktionens skøn har været godt nok. Det er en fejl helt at udelukke Grundtvigs bibelhistoriske sange. Det er rigtigt, at mange af dem er meget vanskelige for nutidsbørn og unge i kraft af deres anvendelse af ord og begreber, der er gået ud af sproget. Men Grundtvigs bibelhistoriske sange har især i skolen fået en opblomstring, som man burde have knyttet til ved. Der er ingen grund til, at "Jeg gik i marken og vogtede får", "Mellem brødre kaldt den lille" og nogle få andre af disse sange ikke er kommet med i "Salmer og kirkeviser". Det havde forøget bogens brugsværdi og dens mulighed i forskellige skolesammenhænge. Når dertil kommer, at det drejer sig om sange, der i nogle kredse er godt indsungne, er der tale om et uheldigt redaktionelt skøn. Det samme gælder udvalgets behandling af K.L. Aastrup. Bogen burde ikke have et stort antal Aastruptekster med, men der burde have været mere end én (nr. 73: Når i den hele verden vi ser os rundt). Aastrups morgensang "En grålig lysning" hører til de sange, der er indsunget mange steder, og den er ikke vanskeligere end flere af de sange, der er medtaget. "Gud ænser ikke rang og stand" burde også have været med ligesom to-tre af hans lignelsesviser, f.eks. "Det bortløbne får" og "Hvordan nu med en bager" (Mt 13,33). Der ville også have været mulighed for at medtage andre bibelhistoriske sange.

Salmehistorisk optræder bogen som en forening af det bedste og mest sobre i den børnesalmetradition, som knytter sig til Indre Mission, det frivillige kirkelige børne- og ungdomsarbejde og svensk kirkevisetradition. Når man betænker, at bogen er "halvofficiel", kunne man godt have ønsket sig en større bredde. Der er faktisk en anden tradition, som man også burde have arbejdet med: de salmer og sange, der er kommet på Musikhøjskolens Forlag i Egtved, især i Dansk Skolesangbog (1976) og i den meget udbredte 555 Salmer og sange (1972 og senere), hvor man kunne have fundet flere velegnede bibelhistoriske sange og børnesalmer, f.eks. en del gode julesalmer (se 555, nr. 518-525). Nogle af disse sange bruges i skolen. Dertil kommer en række andre enkeltudgivelser, der kunne komme i betragtning. I en tid, hvor dele af den grundtvigske bevægelse er begyndt at interessere sig for familiegudstjenester og kirkelig undervisning, er det ærgerligt, at udvalget ikke har ønsket at imødekomme dette at tage hensyn til den grundtvigske traditions bibelhistoriske sange suppleret med nogle af Aastrups viser. Hvorfor ikke f.eks. Grundtvigs "Maria sad på hø og strå" (Dansk Skolesangbog nr. 142)? Jeg synes også, at man alt for lidt har tænkt på bogens muligheder i skolen, hvor man i kristendomstimerne og ved morgensang tit har lyst til at blande nyt med gammelt. Bogen har ikke helt fået den bredde, hvad indhold og anvendelsesmuligheder angår, som man kunne have håbet.

Ovenstående skal opfattes som bemærkninger til overvejelse f.eks. i forbindelse med en revision af bogen. Det er klart, at der kan være forskellige synspunkter og at der kan anvendes forskellige kriterier for salmevalg til en sådan bog. Det materiale, der er at tage af, sætter naturlige grænser for redaktionens arbejde. Der er ingen tvivl om, at den foreliggende samling er den hidtil bedste og mest velegnede til børne- og familiegudstjenester. Selv om man kan se forskelligt på enkeltheder vedrørende redaktionelle principper, så er der heller ingen tvivl om, at samlingen er udtryk for et kompetent redaktionsarbejde. Nærværende anmelder har selv i fjerne tider (omkring 197o) været med til at redi-

gere nogle små salmehæfter ("Salmer" og "Flere Salmer" = "den røde" og "den blå blå"). Det her foreliggende arbejde er af en ganske anden kvalitet end det, vi fik nørklet sammen. De helt dårlige tekster, som vi optog nogle af i salmehæfterne, er forsvundet. Salmerne og sangene i "Salmer og kirkeviser" er af en meget bedre kvalitet. Der er ikke en eneste salme i samlingen, som man behøver at krumme tæer ved. Og mange af teksterne er både gode og brugbare. Man kan kun ønske samlingen en vid udbredelse.

Kaj Mogensen

BISKOP THOMAS KINGO I LANDETS STIFTSBØGER 1984

Efter det øredøvende Grundtvig-år 1983 virkede Kingo-året 1984 meget stilfærdigt, næsten lidt for stilfærdigt, for der er stadig liv og sprængkraft i den gamle biskop og salmedigter. Kingo spændte vidt både som digter og som menneske, sådan som det bl.a. fremgår af de 5 artikler fra landets stiftsbøger, som her skal omtales.

Som naturligt er, har både Fyens og Lolland-Falsters stiftsbøger en omtale af Kingos indsats som biskop i det spredte og besværlige stift, som hundrede år efter hans død blev delt op i henholdsvis Fyens og Lolland-Falsters stifter. Både Anne Riisings artikel i *Fyens Stiftsbog* "Om Thomas Kingos virksomhed som Fyens biskop 1677-17o3" og Arne Hægstads i *Lolland-Falsters Stiftsbog* om "Thomas Kingo på Lolland og Falster" giver indtryk af en energisk, duelig og myndig biskop, der trods store administrative og økonomiske problemer forstod at forvalte sit stift godt.

Selvom Kingo var en dygtig biskop, er det dog som salmedigter, han har haft sin største betydning og stadig huskes. Det er fordi hans salmer stadig er en levende del af den danske menigheds nutid, man stadig ved, hvem han var, og fejrer ham nu i 35o-året for hans fødsel.

Hele to af stiftsbøgerne, *Aalborgs* og *Lolland-Falsters* bringer Erik A. Nielsens "Dend, som gjorde øret, skulle hand ikke høre? Om førsteparten af Kingos Aandelig Siunge-Koor", der udfra en ikonografisk analyse af titelkobberet til 1677-udgaven af det Aandelige Siunge-Koors første Part giver en indførelse i Kingos kristeligt-poetiske univers. Artiklen giver et stærkt indtryk af den nære sammenhæng, der for Kingo og hans samtid var mellem henholdsvis billedkunstens og digtekunstens udtryksformer. Begge kunstarter benytter sig med lige stor umiddelbarhed og selvfølgelighed af den senbarokke emblematik til at udtrykke deres i dette tilfælde kristne idéindhold. Med det vingede menneskehjerte som det formidlende midtpunkt mellem de syngende mennesker og den lyttende Gud fremstiller titelkobberet så at sige salmesangens myte. At titelkobberet virkelig gengiver Kingos opfattelse af salmesangens væsen, (be)viser Erik A. Nielsen gennem en række eksempler fra Siunge-Koorets salmer. Der er ingen tvivl om, at Erik A. Nielsen her peger på en afgørende teologi- og kulturhistorisk sammenhæng, der går langt udover Kingo og hans samtid. Det er på mange måder den samme emblematiske billed- og motivverden, der går igen i Grundtvigs salmer, sådan som Christian Thodberg og kredsen omkring ham har påvist det i samleværket "For sammenhængens skyld", og endnu senere i den anglikansk påvirkede vækkelsessang, sådan som Inger Selander har gjort rede for det for Sveriges vedkommende i "O hur saligt att få vandra". Der er for Erik A. Nielsen ingen tvivl om, at det er Kingos hensigt, at kristne mennesker ved hans hjælp "skal synge sig på plads i universet", og han tilføjer (med Grundtvig), at salmen skal være poetisk, for "poesi er evnen til at se verden som nyskabt og fuld af guddommelig skønhed". Erik A. Nielsen slutter sin artikel med at vise, hvordan Kingo bruger den middelalderlige firfoldige historiske, typologiske, moralske og eskatologiske læsning i sine salmer.

I "Den skjulte Kingo" med undertitlen "Om Kingos betydning som salmedigter-inspirator. I anledning af 350-året for hans fødsel" skriver Jens Lyster om Kingos virkningshistorie i *Aarhus Stiftsbog* 1984. Jens Lyster viser, hvordan ikke mindst Grundtvig, men også Brorson, er afhængige af Kingos salmedigtning. Grundtvig bruger Kingos salmer som et "springbræt" for sin egen salmedigtning. Grundtvig gendigter, omdigter og moddigter Kingo næsten i det uendelige med meget vekslende held, som regel sådan, at han er bedst, når han ikke er direkte afhængig af sit store forbillede. Eftertiden, og med den Jens Lyster, har dømt Grundtvig hårdt for hans mange forsøg på at 'modernisere' Kingo. Når det kommer til stykket, er det uden tvivl Grundtvig og hans elever, der er skyld i, at Kingo stadig er en levende virkelighed i Danmark. Uden Grundtvigs forståelse for den levende både folkelige og kirkelige traditions betydning, uden hans gendigtende og moddigtende samtidighed med Kingo, havde Kingo sikkert kun haft historisk interesse i dag. For eftertiden er Grundtvigs og Kingos skæbner som salmedigtere viklet ind i hinanden, og som tiden er gået, er de blevet mere og mere samtidige. Derfor bør Jens Lysters artikel være en fornyet inspiration til at synge Kingos salmer, sådan som han selv skrev dem, og sådan som de gennem Grundtvig - og Brorson - har slået tonen an for al senere dansk samledigtning og salmesang.

I *Helsingør Stiftsbog* 1984 sammenligner Johannes Møllehave i artiklen "Far, verden, far vel" Kingos store salme med Pascal, Shakespeare og Blichers Morten Vinge i 'En landsbydegns dagbog', ligesom han med henvisning til Kingos "sociale indignationsdigt om Odense Hospital" (d.e. "Stormægtigste Monarch, næst Gud vor Lyst og Glæde") viser, hvad han "var vidne til af jordisk kval og elendighed". Johannes Møllehave slutter sin artikel med at trække forbindelseslinier op fra Kingo til Grundtvig og dennes "vidunderlige moddigt [til "Far, verden, far vel"]: O dejlige land - som når man tager Kingos sidste linier" - nemlig om livet i Abrahams skød - "ikke kun er en modklang, som man plejer at sige, men en fint aflyttet efterklang af et af Danmarks største stykker poesi".

Peter Balslev-Clausen

Fortsat fra side 238.

og der er vel i Bethlehem
et sted, der kundgør
for alle pilgrimssjæle:
"Jesus fødtes her!" Side 10 str.1.

Med det lille ord "vel" antydes en skepsis ved hellig turisme, der dukker op igen i visen om Jesus som tolvårig i templet:

Hvor en tæt turiststrøm
vidløst farted om,
finder han sin påske
i Guds helligdom.

Foruden "vidløs turisme" kan af Michaelsens yndlingsaversioner nævnes den økologiske og politiserende kristendom, der belærer Gud om, "hvor skævt det hele går/ for denne jord og os,/ som har så drøje kår" og fordunkler Guds råd "med evig klynk og klage,/ med krav om trivsel, fred/ og lykkelige dage..." Den bevidste distance til alskens nymodens dårligdom følges op af en forkyndelse med lidt for rigtigt klingende konklusioner. Som f.eks.:

Så tror da vor tro på Gud Fader
og hvad i sit ord han har sagt,
Så er da vort håb under himlen
hvad Kristus, Guds søn, har fuldbragt! Side 23 str.7.

Et kætteri ville gøre godt midt i rettroenheden, bare et lille et. Jeg magter ikke længere at høre, endsige synge om den vrede Gud - ikke engang, når det som på side 9 str.2 udtrykkelig bedyres, at uvejret er drevet over. Side 16 str.3 er han vred igen, rigtig vred - , der sikkert er både bibelsk og luthersk i al sin uomgængelighed, men alligevel problematisk.

Der er god og solid teologisk ballast bag ved Jørgen Michaelsens tekster. Flere af dem har også fornøden poetisk kraft til at have en fair chance, når de stiller op i køen af nye tekster til Den danske Salmebog. Mest vellykket i denne samling har jeg fundet adventssalmen "Vej kan banes over bjerg og gennem fjeld", der er aftrykt side 181 i dette nummer. Men også den bibelhistoriske gendigtning af Luk.2,42-52 "Oprørsflammen tændtes i en tolvårs knægt" til professor Aksel Andersens melodi (aftrykt Hymn.Medd.1974 s.1) har karakter og prægnans.

Flere af Michaelsens tekster vidner om et humoristisk talent. Stillet i kirkens tjeneste har det i tidens løb fostret en række udmærkede kirkelige revyviser og -tekster. I oktober 1983 udgav Michaelsen under titlen "Kirkeskuden" et udvalg af sådanne med i alt 19 tekster. Af disse opfatter jeg visen om Kirkeskuden med incipit "Vi sejler ombord på vor gamle kirkeskude/ hej falderi falderulalej.." som et moderne sidestykke eller snarere et tiltrængt supplement til Grundtvigs lejlighedssang "Tusind år stod Kristi kirke", der har bundet sig selv til kun at kunne synges i tusindåret. Anderledes med "Vi sejler ombord.." Hele udviklingen af de kirkelige retninger siden biskop Balle og frem til 1961 (tilblivelsesåret) reflekteres på en pædagogisk og vedkommende måde, der gør denne tekst til en fortræffelig og sober indføring i folkekirkens aktuelle geografi. Den er lige så lidt som "Tusind år.." nogen egentlig salme - endnu da - , men en kirkevise må den da være, om nogen er det. Og det en kirkevise for både børn og voksne. Og tilmed er den på en melodi, som alle i menigheden, både folk og røvere, kan synge med på.

Vi sejler ombord på vor gamle kirkeskude,
hejfalderi falderulalej,
bølgerne kan godt gå højt og hult kan stormen tude,
hejfalderi falderulalej.
Ja, endnu hiver dens besætning
af og til i hver sin retning,
- alle ønsker man dog tætning af den sprukne båd, -
for skønt vi gerne lar os ynke,
sku vor skude nødig synke,
derfor hepper vi hinanden op til dåd. -
Det rumler i dag i vor gamle kirkeskude,
hejfalderi falderulalej,
der blir skred i skroget snart, vor sag er ikke ude,
hejfalderi falderulalej. --
I rigets refugier rustes på krop
og sjæl nu en kirkelig kærnetrop
fra garden, den gamle, som aldrig gir op,
nej, hejfalderi falderulalej,
ja, hejfalderi falderulalej!

Se, Kirkeligt Centrum var fremme først på dækket,
hejfalderi falderulalej,
med ringeapparaterne har sognets børn de vækket,
hejfalderi falderulalej.
Der står de to og to ved døren,
folk får den ej lukket, førend
nummer et har kastet snøren ind i der´s entre, -
og nummer to han følger efter,
han skal spare sine kræfter,
mens den første frejdigt kæfter op for tre. -
Snart sidder de begge og nyder hjemmets hygge,

hejfalderi falderulalej,
og nummer to er bibelstærk, og derfor gør han lykke,
hejfalderi falderulalej, --
og så får de kaffe og hver en cigar,
succesen er fastslå´d og åbenbar:
husstanden vil møde til næste basar,
ja, hejfalderi falderulalej,
ja, hejfalderi falderulalej!

Sin hundredårsdag har Missionen netop fejret,
halleluja hallelujaja,
om stormasten alle jubilarerne står lejret,
halleluja hallelujaja.
Der føler de sig, skilt fra vrimlen,
lisom nærmere ved Himlen,
og de gamle tiders svimlen griber en og hver, -
dem kuppet i Stenlille ægger,
store planer ud de klækker,
op til ny bedrifter trækker Vilhelms hær. -
Bartholdy er kommet i æresbataljonen,
halleluja hallelujaja,
og nu er det Friis, der som formand gir dem tonen,
halleluja hallelujaja. --
Ak, farven er falmet på fane og tro,
den slægt er forsvundet, som fostred Moe, -
nu konsoliderer man bare sit bo, --
ja, hejfalderi falderulalej,
ja, hejfalderi falderulalej!

Tidehverv er liget, som vor skude har i lasten,
hejedideleje didelumbumbum,
fjernt de fjæler sig fra dem, der står ved himmelmasten,
hejedideleje didelumbumbum.
Når solen den tar til at gløde,
op af dvale står de døde,
så tar de til sommermøde hist på Krabbesholm, -
deroppe vide de alene,
hvad der er det rette, rene,
taler nogen dem til gene, blir man olm. -
Ham Løgstrup ham bruger de til boksebold hver sommer,
hejedideleje didelumbumbum,
Knud Ejler han gør det: han pakker kufferten og kommer,
hejedideleje didelumbumbum. --
Han står op og taler, og går ned igen
og hjælpes så ud af bestyrelsen,
til syvtoget trasker han slukøret hen,
- så hopped han endnu engang på den!
- Ak, aldrig blir han deres fuldtro ven!

Se, Højkirken finder vi samlet hist ved messen,
kyria gloria hopsasa,
ak, tiden før Luther den kan de ej vergessen,
kyria gloria hopsasa.
Det var en skam, at Luther kom
og kapred skuden væk fra Rom,
nu må vi vende folket om fra Wittenbergs bedrag, -
ja, Papas egne messedrenge
røver skivet inden længe,
så skal Papas banner hænge for og bag. -
Vi græmmer os her på den danske kirkeskude,
kyria gloria hopsasa,

thi glansen er her gået helt af Sankt Gertrude,
kyria gloria hopsasa. --
Vi stoler på Ulsdal og Schrøder og Kühl,
vor kirke blir snart et romansk asyl,
og landet en hel Locumklosteridyl,
ja, hejfalderi falderulalej,
ja, hejfalderi falderulalej!

I bagstavnen sidder de grundtvigske og sjunger,
tral trallera trallerallala,
det lyder, som mangler de luft i deres lunger,
tral trallera tralleralala.
Hvorhenne er nu asekraften,
gamle Grundtvig han har haft´ en,
sul var maden, mjød var saften, som gav kæmpen huld,
nu lar de grundtvigske sig made
af tallerkner, som er flade,
i den tidehvervske gade - uden guld. -
Vi sejler afsted på vor gamle kirkeskude,
hejfalderi falderulalej,
en ny Nyårsmorgen - er den på vej forude?
hejfalderi falderulalej. --
Vi håber, den Gamle er blind passager,
i skægget han ad vore kunster ler,
mens rundt han formummet på skuden spadser´ -
ja, hejfalderi falderulalej,
ja, hejfalderi falderulalej!

Jens Lyster

REDAKTIONELT

Det skulle næppe være nødvendigt at gøre vore læsere opmærksom på, at tidsskriftets årgang 1984 slutter sent. Det er sikkert registreret. Redaktøren er den første til at beklage den store forsinkelse.

Da det ikke vil være realistisk i løbet af den resterende halvdel af 1985 at tænke på udgivelse af en hel årgang 1985, er det besluttet, at den kommende 14.årgang benævnes årgang 1985-86 og vil udkomme over halvandet år i samme omfang som tidligere årgange, hvilket betyder, at vi lover 4 numre á omkring 50 sider. Erfaringsmæssigt holder vi mere end vi lover.

Hymnologiske Meddelelser 1985-86 koster 75 kr. For at animere vore abonnenter til hurtigt at indsende beløbet på det giroindbetalingskort, der er vedlagt dette nummer, har den gamle redaktør i sit hymnologiske bibliotek fundet nogle dubletter af nyttige salmehistoriske bøger, som lige så godt kan komme selskabets medlemmer til gode. Derfor trækker vi lod blandt dem af vore abonnenter, som betaler deres kontingent for 1985-86 inden for en måned

efter modtagelsen af dette girokort. Hver vinder vil så få en af de omtalte forhåbentlig nyttige bøger portofrit tilsendt. Måske offentliggør vi ligefrem vindernes navne i næste nummer, hvem véd?

Vi minder vore abonnenter om, at vi stadig har små partier tilbage af de sjældne tilbudsbøger, som stod omtalt i indeværende årgang side 111.

Jens Lyster

FORFATTERNES ADRESSER

Professor Leif Ludwig Albertsen, Jyllands Allé 103, 8270 Højbjerg-Aarhus.
Sognepræst Lisbeth Smedegaard Andersen, Skolevangsallé 72, 8240 Risskov.
Sognepræst lic.theol. Jørgen Glenthøj, Borum Byvej 4, Borum, 8471 Sabro.
Professor dr.phil. Jens Peter Larsen, Bernstorffsvej 244, 2920 Charlottenlund.
Sognepræst Jørgen Michaelsen, Øster Alling præstegård, 8963 Auning.
Sognepræst Kaj Mogensen, Hedegårdsvej 40, 7755 Bedsted Thy.
Studielektor Børge Møller-Madsen, Rypevej 24, 8270 Højbjerg.
Lærer Lars Busk Sørensen, Langerhusevej 46, 7673 Harboøre.

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 1984

INDHOLDSOVERSIGT

Artikler

Albertsen, Leif Ludwig: Hvad skal vi synge med på i Himlen.... s.63-64
" : Regler for salmebogskommissioner..... s.117-134
" : Mit hjertes knæ. Hyldest til Kingo på hans 350-års dag (foredrag på Odense Universitet) Deutsche Kurzfassung s.185-200
Andersen, Lisbeth Smedegaard: Om nødvendigheden af at skrive salmer..... s.217-224
Arvastson, Allan: Hilmer Wentz. Psalmforskare och psalmdiktare..... s.176-178
Balslev-Clausen, Peter: Det kvindelige som motiv i Grundtvigs Sang-Værk (1837) II. Afslutning på artikel i HM 1983 s.245-270..... s. 3-24
Christensen, Johs.H.: Mælkebøtten på parkeringspladsen. Anmeldelse af Johannes Johansens Som maj i bøgeskove, Poul Kristensens forlag 1983) s.172-175

Dal, Ea og Erik: Mere gammel sang i Danas mund. Anmeldelse af Henrik Fibiger Nørfelts En ny sang i Danas mund. En registrering og vurdering af melodivalget før og nu til N.F.S.Grundtvigs a-salmer i DDS. P.Haase & Søns Forlag s. 50-62

Dal, Erik: Sangen fra Lunderskov eller de frelstes skare s. 64

Glenthøj, Jørgen: Den svenska Psalmboken. Betänkande av 1969 års psalmkommitté band 1-4 1981..... s.201-216

Græsholt, Thorkild: En salmehistorisk iagttagelse fra Grundtvig-året..... s.166-168

Herngreen, G.F.W.: Et skridt fremad. Anmeldelse af "Kirchenlieder von N.F.S.Grundtvig. Auszug aus dem Gesangbuch der dänischen Volkskirche "Den danske Salmebog" in deutscher Sprache herausgegeben von einer "Grundtvig-Werkstatt in Südschleswig..... s. 37-49

Horsner, John Wedell: Om arven fra Vartov og dens forvaltning..... s.151-156

Johnsson, Bengt: Stille er min sjæl til Gud..... s.171-172

" :Bemærkning i anledning af Jens Peter Larsens artikel i HM 1984 s.65ff..... s.175.

Larsen, Jens Peter: Hymnologiske Meddelelser, kirkemusikken og Vartov-sangen ..... s. 65-95

" :Hymnologiske Meddelelser, Kirkemusikken og Vartov-sangen endnu engang..... s.227-237

Møller-Madsen, Børge: "Og stands ei, om end lue-favn/ dig byde stolte blokke!" Nogle bemærkninger til biskop Thorkild Græsholts salmehistoriske iagttagelser omkring 3.vers af DDS nr.575, Grundtvigs: "Har hånd du lagt på Herrens plov..... s.225-226

Noack, Bent: "Om Himmerigs Rige". Et par bemærkninger til nr.658. Deutsche Kurzfassung von L.L. Albertsen..... s. 25-37

Nørfelt, Henrik Fibiger: Bemærkninger til Jens Peter Larsen: Hymnologiske Meddelelser, kirkemusikken og Vartov-sangen..... s.156-166

Vendelbo, Maja: De folkelige salmemelodier fra Vartov s.135-150

Wentz-Janacek, Elisabet: IAH drar västerut..... s.169-170

" :Nordisk IAH-sektion..... s.170-171

Sangtekster

Andersen, Lisbeth Smedegaard: Mit sind er fuldt af glæde s.184

" :Herre, vor Herre, i Dig var vor bolig.... s.219

" :Da mørkets hinde faldt som skæl..... s.224

Johansen, Johannes: Hvorsomhelst i hele verden..... s.115

" :Sønnen fik i templet hjemme..... s.116

Michaelsen, Jørgen: Vej kan banes over bjerg..... s.181
:Vi sejler ombord i vor gamle kirkeskude.. s.248
Sørensen, Lars Busk: Du er ensom, livets Gud..... s.1
" :Som et ansigt, der er slidt..... s.2
" :Sin by og slægt forlod han..... s.182
" :Kristus har lært os, at livet er evigt... s.182
" :En har levet kærligheden..... s.183

Melodier

Plaetner, Jørgen: Du er ensom, livets Gud (Lars Busk Sørensen)s.1
" :Som et ansigt, der er slidt (Lars Busk Sørensen) s.2
Langgaard, Rued: Stille er min sjæl til Gud..... s.171

Anmeldelser

Ribe Stiftsbog 1983. Artikler af R.Prenter og Johs.W.Jacobsen. Anm. af Jens Lyster.....s.96-97

Christian Vestergaard-Pedersen: "20 melodier i satser af forskellig type til kirkelige tekster af K.L.Aastrup og Johannes Johansen". Engstrøm & Sødring 1983. Anmeldt af Ole Brinth..... s.97-100

Leif Bork Hansen: Glædens Under. Prædikener og salmer. Frederikssund 1983. Anm. af Peter Balslev-Clausen s.101.

Jan-Arvid Hellström og Sven-Åke Selander: Hymnologi - en forskning med framtid? Religio 3, Lund 1982. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen..... s.101-103

Sumlen 1982. Årsbok för Vis- och Folkmusikforskning, Stockholm 1982. Anm. af Peter Balslev-Clausen... s.103-104

Sumlen 1983. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen..... s.105-106

Ordet som det lyder. Edition Egtved.Anm.af H.F.Nørfelt s.106

Dansk Tidebog, Det danske antifonale I-II, 1971 og 1977. Anmeldt af Gerhard Pedersen..... s.107-108

Århus Stift 1983. Artikel af Jørgen Michaelsen. Anmeldt af Jens Lyster..... s.178-179

Jørgen Michaelsen: Indgang i kirkeåret.Salmer og digte fra advent til faste.Eget forlag 1984.

Kirkeskuden. Viser m.m. fra ASK-revyerne 1958-1983. Begge anmeldt af Jens Lyster..... s.238.247f

Salmer og kirkeviser til brug ved børne- og familiegudstjenester. P.Haase & Søns forlag 1984. Anmeldt af Kaj Mogensen..... s.239-246

Biskop Thomas Kingo i landets stiftsbøger 1984. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen..... s.246-247

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

TIDSSKRIFT OM SALMER

UDGIVET AF SALMEHISTORISK SELSKAB

13. årgang 1984 nr.4

NYE TEKSTER af Jørgen Michaelsen, Lars Busk Sørensen og Lisbeth Smedegaard Andersen..... s.181

Leif Ludwig Albertsen: Mit hjertes knæ. Hyldest til Kingo på hans 350-års dag. Foredrag på Odense Universitet. Deutsche Kurzfassung S.200..... s.185

Jørgen Glenthøj: Den svenska Psalmboken. Betänkande av 1969 års psalmkommitté band 1-4 1981..... s.201

Lisbeth Smedegaard Andersen: Om nødvendigheden af at skrive salmer..... s.217

Børge Møller-Madsen: "Og stands ei, om end lue-favn/ dig byde stolte blokke!" Nogle bemærkninger til biskop Thorkild Græsholts salmehistoriske iagttagelser omkring 3.vers af DDS nr. 575, Grundtvigs: "Har hånd du lagt på Herrens plov"..... s.225

Jens Peter Larsen: Hymnologiske Meddelelser, Kirkemusikken og Vartov-Sangen endnu en Gang..... s.227

Afsluttende redaktionel bemærkning..... s.237

ANMELDELSER

Jørgen Michaelsen: Indgang i kirkeåret. Salmer og digte fra advent til faste. Eget forlag 1984.

Sammes "Kirkeskuden. Viser m.m. fra ASK-revyerne 1958-1983, Øster Alling præstegård 1983.
Begge anmeldt af Jens Lyster..... s.238

Salmer og kirkeviser til brug ved børne- og familiegudstjenester, P.Haase & Søns Forlag, 1984.
Anmeldt af Kaj Mogensen..... s.239

Biskop Thomas Kingo i landets stiftsbøger 1984.
Anmeldt af Peter Balslev-Clausen..... s.246

REDAKTIONELT ved Jens Lyster..... s.250

FORFATTERNES ADRESSER..... s.251

INDHOLDSOVERSIGT over årgang 1984..... s.251

ISSN-0106-4940

Kvartalsskriftet
Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á ca.mkr. 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab
København Universitet
Institut for Kirkehistorie
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K, Danmark.

Medlemsskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Giro 2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af Hymnologiske Meddelelser.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:
Professor dr.theol. Niels Knud Andersen, *formand.*
Ulvemosen 6, 2960 Rungsted Kyst. Tlf. 02 86 37 72.

Sognepræst Peter Balslev-Clausen, *sekretær, kasserer, re-*
Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Tlf. 01 62 79 27. *daktør.*

Professor dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen
Kong Valdemars vej 25, 4000 Roskilde. Tlf. 02 36 72 21.

Sognepræst Jens Lyster, *redaktør.*
Odden præstegård, 4583 Sjællands Odde. Tlf.03 42 62 96.

Universitetslektor dr.phil. Erik A. Nielsen.
Strindbergsvej 3, 2500 Valby. Tlf. 01 46 60 23.

Organist Henrik Fibiger Nørfelt, *redaktør (mel.stoffet).*
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 01 63 23 80.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion: se under bestyrelsen.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:
Professor Leif Ludwig Albertsen
Prost teol.dr. Allan Arvastson
Univ.lektor mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Administrator dr.phil. Erik Dal
Statsstipendiat Svein Ellingsen
Biskop Johs.W. Jacobsen
Organist Jesper Jørgen Jensen
Biskop Johannes Johansen
Professor dr.theol. Theodor Jørgensen
Sognepræst Holger Lissner
Sognepræst Kaj Mogensen
Rektor dr.theol. Bent Noack
Konservatoriedocent Ingolf Olsen
Domorganist Svend Prip
Univ.lektor mag.art. Torben Schousboe
Pastor Jørgen Schultz
Generalsekretær pastor Erik Norman Svendsen
Organist mag.art. Ulrich Teuber
Kgl.konfessionarius professor dr.phil. Christian Thodberg

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat samt Statens humanistiske Forskningsråd.

HUMANISTISK FAKULTET
REPRO AFDELING